TELUGU PHILOLOGY

PART—II.

ORTHOGRAPHY

AND

ETYMOLOGY

BY

M. SESHAGIRI SASTRI, M. A.,

Professor of Sanskrit and Comparative Philology, Presidency College;
Curator, Government Oriental Manuscripts Library; Madras.

MADRAS:

PRINTED BY W. PUSHPARATHA CHETTY & CO.

Kalaratnakaram Press.

1899.

the formation, growth and development of the words of the language, and lay down rules of grammar. But, owing to want of the external comparisons and the limitedness of the internal comparisons, the works written by ancient authors and the amount of the knowledge communicated by them remained in the same imperfect condition in which they originally appeared, notwithstanding the attempts of the later authors to improve, augment and correct them. These defects are seen in the work of Pānini as well as in those of the Dravidian grammarians. To give some instances.

According to Pānini, when the casal suffixes beginning with a vowel are added to noun stems such as srī and bhrū, the syllables iy and uv are inserted between the stems and the suffixes in the places of the final vowels. Thus:—

srī + au = sri + iy + au = sriyau;
bhrū + au = bhru + uv + au = bhruvau;
(au is a noun dual suffix).

Here he assumes that the final vowels ī and ū are elided and that, in their places, the syllables iy and uv are substituted. But we can see easily that the final vowels ī and ū are not elided, but are only shortened, and that y and v are inserted between the shortened vowels and the following vowels. Thus:—

sri + au = sri + y + au = sriyau;
bhrū + au = bhru + v + au = bhruvau.

A similar process takes place in nuvanti, 'they praise';
Nu + anti = nu + v + anti, v being inserted between the root nu, 'to praise', and the 3rd pl. suffix anti.

> But according to Pānini the final vowel u disappears, and in its stead uv is inserted. This analysis is as unscientific as the preceding.

The same grammatical processes exist in Telugu also; as,

teliyu = teli + y + u;
taruvu = taru + v + u.
Vishnuvu = Vishnu + v + u.

In these examples y and v are added to the root teli and the words taru and Vishnu respectively to fill up the hiatus between the final vowels i and u of the root and the words and the following vowel u.

But the Telugu grammarians have not noticed them owing to their defective comparisons.

In this matter, the Tamil grammarians are very scientific. According to them, when the vowels i and u and their long forms ī and ū are followed by vowels, y and v are respectively inserted between them. There are many similar defects in the grammar of Pānini; and they are owing to a want of the internal and external comparisons which I have mentioned above.

The same defects and errors exist in Telugu grammars and have remained ever since they were written without improvements and corrections. Some instances of the defects and errors have already been given in the Preface to Part I of the Telugu Philology to which attention is directed.

The present work which is now introduced has been prepared by instituting the internal and external comparisons as far as possible. In my comparative study of Sanskrit and the Dravidian languages, I took care to collect the allied primitive and derivative words, grammatical forms, and words derived from Sanskrit in the Dravidian languages, and to compare them phonologically and sematalogically, that is, with reference to their forms and their meanings. I have thus placed the whole Telugu grammar on a Scientific footing and improved the methods of learning and teaching the language. I believe at the same time that there may be errors and defects in this work as in the ancient works which I have tried to improve; and any corrections and improvements suggested will be most thankfully acknowledged. I hope also that this effort of mine will induce other Telugu scholars to devote their attention to the subject and contribute their shares towards the improvement of the teaching and learning of the language and its literature in schools and colleges.

There is no department of knowledge in which man has attained perfection; and from the young child to the highest scholar every one is, and must be, a student. The child reads to obey the parents and masters; the boy, to pass examinations; the youth, to obtain some employment; the teacher, to prepare his students for various examinations; and the scholar, to add to the stock of the knowledge of the subject which he professes to know and make it complete. Of all the kinds of study above mention-

ed the best is the last, the object of which is not to obey and satisfy the superior, nor to pass an examination, nor to obtain a pecuniary benefit, nor to prepare the students for examinations, but to acquire knowledge for its own sake. It is the duty of every educated person to devote himself to this last kind of study and make original researches in the branch of knowledge which he professes to know. Human prosperity in the world depends upon the advancement of knowledge; and the ancient and modern histories of the world furnish us with sufficient instances in corroboration of the truth.

For my own part, I may say, I have from my childhood lived in the company and under the influence of Pandits and have contracted their good habits and love of study for its own sake.

While other persons can select a higher and more useful subject, it has been my humble lot to be devoted to the linguistic and literary field, and that in the much-neglected languages of Southern India, and against the indifference and even adverse criticisms, I have placed before the world the results of my study and research with perfect readiness to take corrections and suggestions most thankfully.

March 1899.

M. S.

శ్రీ

ఆంధ్ర శబ్దతత్త్వము.

అక్షర ప్రకరణము.

—:0:—

వర్ణసంజ్ఞ.

1. సంస్కృతభాషకు వర్ణంబులు నలువదితొమ్మిది.

అచ్చులు - ౧౬.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ౠ ఌ ౡ* ఏ ఐ ఓ ఔ అం అః.

అం, అః—వీనియందు అకారము ఉచ్చారణార్థము.

ం అనునది అనుస్వారము, బిందువు;

ః అనునది విసర్గము.

అందు హ్రస్వములు-౫.

అ ఇ ఉ ఋ ఌ.

దీర్ఘములు - ౯.

ఆ ఈ ఊ ౠ ౡ ఏ ఐ ఓ ఔ.

---

* ఇది సంస్కృతమందుఁగూడ వ్యవహారములో లేదు. మంత్రశాస్త్రమందుమాత్రము ఉపయుక్తముయియున్నది.

హల్లులు - ౩౩.

క ఖ గ ఘ ఙ; చ ఛ జ ఝ ఞ; ట ఠ డ ఢ ణ; త థ ద ధ న; ప ఫ బ భ మ; య ర ల వ శ ష స హ.

2. ప్రాకృతమునకు వర్ణములు నలువది.

అచ్చులు - ౧౦.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఏ ఓ అం అః.

హల్లులు - ౩౦.

క ఖ గ ఘ చ ఛ జ ఝ ట ఠ డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప ఫ బ భ మ య ర ల వ స హ ళ.

3. ప్రాకృతంబునందులేని వర్ణంబులు - ౧౦.

ఋ ౠ ఌ ౡ ఐ ఔ ఙ ఞ శ ష.

4. దేశ్యతద్భవరూపమయిన ఆంధ్రమునందు ముప్పది యారు వర్ణంబులు.

అచ్చులు - ౧౪.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఎ ఏ ఐ ఒ ఓ ఔ ం ఁ.

హల్లులు - ౨౨.

క గ చ ౘ జ ౙ ట డ ణ త ద న ప బ మ య ర ల వ స హ ళ.

5. ఋ ౠ ఌ ౡ ః ఖ ఘ ఙ ఛ ఝ ఞ ఠ ఢ థ ధ ఫ భ శ ష ఇవి తత్సమాన్యదేశ్యంబులంగలసి యాంధ్రంబునం జేరుచున్నవి.

6. కకారము మొదలు మకారమువఱకుఁగల వర్ణములు అయిదువర్గములుగా భాగింపఁబడియున్నవి.

వర్గము = సమూహము.

క ఖ గ ఘ ఙ	...	...	క వర్గము.
చ ఛ జ ఝ ఞ	...	...	చ వర్గము.
ట ఠ డ ఢ ణ	...	...	ట వర్గము.
త థ ద ధ న	...	...	త వర్గము.
ప ఫ బ భ మ	...	...	ప వర్గము.
య ర ల వ	...	...	ఇవి అంతస్థములు.
శ ష స హ	...	...	ఇవి ఊష్మములు.

అ ఆ క ఖ గ ఘ ఙ హ ః	వీనికి	నుత్పత్తిస్థానము	కంఠము.
ఇ ఈ చ ఛ జ ఝ ఞ య శ	,,	,,	తాలువులు.
ఋ ౠ ట ఠ డ ఢ ణ ర ష	,,	,,	మూర్ధము.
ఌ ౡ త థ ద ధ న ల స చే జే	,,	,,	దన్తములు.
ఉ ఊ ప ఫ బ భ మ	,,	,,	ఓష్ఠములు.
ఙ ఞ ణ న మ	,,	,,	నాసిక.

ఏ ఐ	వీనికినుత్పత్తిస్థానము		కంఠతాలువు.
ఓ ఔ	,,	,,	కంఠోష్ఠము.
వ	,,	,,	దంతోష్ఠము.
ం ఁ	,,	,,	నాసిక.

———:o:———

వర్ణ ధర్మము.

7. అనుస్వారము.—హ్రస్వమునకు వెనుక వచ్చెడు పూర్ణానుస్వారము ఖండముగా మాఱును. సంస్కృత పదము నందు పూర్ణము ఖండముకాదు.

ఉ.	అడంగు	...	అడఁగు.
	కడంగు	...	కడఁగు.
	మడంగు	...	మడఁగు.
	తొలంగు	...	తొలఁగు.

8. దీర్ఘముమీఁద వచ్చెడు అనుస్వారము తఱుచుగా ఖండముగానే యుండును.

ఉ. వాఁడు ... (అవండు). ఇచ్చట వ్యాదియందుండు అకారము వకారమునకు వెనుకనుండు అకారస్థానములో ఆదేశముగావచ్చి ఆకారము కాఁగా, వాండు అని సిద్ధించును. ఈవిధిచే వాఁడు అనియగును.

వీఁడు ... అ. ఇవన్=వీండు=వీఁడు.
వేఁడు ... అ. ఎవన్=ఎవండు=వేండు=వేఁడు.
పూఁట ... అ. పొఝుదు=పూండు=పూఁట.

పూఁబోఁడి=పూవునుపోలినది=పూఁబోనిది=పూఁబోఁడి. లివర్ణలోపము. నకారములతోఁ జేరిన అచ్చులకు లోపము. వు లోపము. రెండునకారములకును అర్ధానుస్వారాదేశము. దకారమునకు డకారాదేశము. పకారమునకు బత్వము.

9. బిందువు తత్సమవ్యతిరిక్తములయిన యాంధ్ర శబ్దములయందుఁ బరుషసరళంబులకు ముందుగా నుండుఁగాని తక్కిన వర్ణంబులకు ముందుగా నుండదు.

తెండు తేరుండు.
రండు ౹ వ్రా+ఉండు=వ్రండు, రేఫకు పరమయిన ఆకారమునకును దానికి పరమయిన ఉకారమునకును అకారాదేశము, ధాత్వాది వకారమునకు లోపము.

పొండు= పో+ఉండు.
రెండు= అ. ఇరండు.

కొంగు, వంగు, గంటు, గండి, వండు, ఇండు, కంప, క్రంగు, కొంచెము, తంట, గుండు, వంత, ఎండు, చెంప, కుంగు, కంచము, పంట, చెండు, సంత, మందు, కంబు, బ్రుంగు, అంటు, ఉండు, మండు, అందు, సందు, చెంబు.

10. పదాదిలఘువుకు పరమైన అనుస్వారమునకు ఖండా దేశము రాదు. ఇంకాదులయందు మాత్రము పాక్షికముగా వచ్చును.

ఉ. ఇంక, ఇఁక ... ఇని + కాక.

అఁట, అంట ... అంటారు. అంత్యవర్ణలోపము. ఆకారమునకు హ్రస్వము.

చుండు, చుఁడు ... చూడుండు అనుదానికి పాక్షికమైన సంక్షిప్తరూపములు. (క్రియా. ౪౭ పుట చూ.)

11. పదాంతమునందుండు నకారము ఇకారోకారములతోఁ జేరివచ్చును. ఆ ఇకారోకారములు సంధియందు పాక్షికముగను గుర్వక్షరముతోముగియుపద్యముతుదనులోపించును.

ఉ. వచ్చెను + కృష్ణుఁడు = వచ్చెను గృష్ణుఁడు - వచ్చెన్గృష్ణుఁడు.
వాఁడు వచ్చెను - వచ్చెన్ - వచ్చె.

ఉ. 'మఱవకనుష్ఠించునది సమంజసబుద్ధిన్':—భారతము.

12. అర్ధానుస్వారము తఱుచుగా లోపించిన హల్లునకు మాఱుగా వచ్చును.

ఉ. దాఁటు అ. తాండు (లుప్తాక్షరముఅనుస్వారమ్వము).
ఈఁదు ,, నీందు.
తోఁడు ,, తోండు.

దాఁగు అ. తంగు.

అడఁగు ,, అడంగు.

తెలుఁగు ,, తెలుంగు.

పఱఁగు ,, పఱింగు.

మ్రోఁగు ,, ముఱింగు.

ఏఁపు ,, ఎఱుంబు (ఱకారలోపము).

మూఁడు ,, మూన్ఱు నకారలోపము, ఱకారమునకు డత్వము.

ఎఱఁగు ,, ఇఱంగు.

దాఁక(తాఁక) ,, తనైక్కు-మ్, క. తనక, తె. తనుక, దనుక, దాఁక, తకారమునకు దత్వము.

ఈఁక ,, ఇఱక్కై (ఱకారలోపము), ఇకారమునకు దీర్ఘము.

మోఁకాలు ,, ముఱింగాల్, క. మొణగాలు; ణకారలోపము, పూర్వాచ్చునకు దీర్ఘము.

వేఁత వేయు+త.

మేఁత మేయు+త.

ఇట్లు యుకారాంతధాతువులకు భావార్థక ప్రత్యయమయిన తకారము పరముకాఁగా, యు లోపమును దానిచోట నర్ధానుస్వారమును అగును.

కొన్ని పదంబులలో కారణములేకయే అదివచ్చును.

ఉ. పోఁక సం. పూగ.

ఏఁడికోల ,, ఈషా.

	ఎలుఁగు	అ.	ఎణ్ణు.
ఒదవు	(ఒసఁగు)	,,	ఉదవు.
	పీఁట	సం.	పీఠమ్.
	తోఁక	అ.	తోగై.
	పులుఁగులు	,,	పుళ్గళ్.
	వాఁడి	,,	వడి.

కొన్నిపదంబులలో నుండవలసినది లుప్తమయియున్నది.

ఉ. ఎలదోఁట అర. ఇళన్దోట్టమ్.

ఇళన్ అనుపదముయొక్క తుది నకారస్థానములో నర్ధానుస్వార ముండవలయు.

ఆకు ,, అడగు = పత్త్రము.

'ఆఁకె, ఆఁకెల,' లాఁగలదు.

ఈ పదమునందు డకారమునకు లోపమును పూర్వస్వరమునకు దీర్ఘాదేశమును రాఁగా ఆకు అను పదమువచ్చినది. లోపించిన డకారస్థానమునందు అర్ధానుస్వార ముండవలయు. ఆఁకు

ఈ విషయమును సవిస్తరముగా అర్ధానుస్వారతత్త్వము అను గ్రంథమునందు చూడుము.

13. రేఫములు రెండువిధములు; లఘువు (ర), అలఘువు (ఱ) అని. అలఘురేఫమునకు శకటరేఫమనియు పేరు.

శకటరేఫము ద్రావిడభాషయందేగాని సంస్కృతమందు రాదు. ఇది తఱుచుగా ఏ ద్రవిడపదంబులందుండునో ఆపదంబులందే తెలుఁగునను వచ్చును.

తె.	అ.
ఉ. వేఱు	వేఱు.
చిఱు	శిఱు.
కొంక్కు,ఎఱక	ఇఱక్కై.
చెఱి	శిఱై.
ఎఱచి=మాంసము	ఇఱైచ్చి.
ఏఱు	ఆఱు.
తెఱచు	తిఱ.

తె.	అ.
మాఱు	మాఱు.
కొఱ	కొఱ్ఱైకుఱై.
ఒఱ	ఒఱై.
మఱచు	మఱై.
ఉఱిది	ఉఱుది.
ఆఱు	ఆఱు-సంఖ్య.
అఱచు	అఱై.

14. కొన్ని ద్రవిడపదంబులందలి సాధారణ రేఫమునకు మాఱుగాఁ దెనుఁగుపదంబులందు శకటరేఫమువచ్చును.

తె.		అ.	
ఉ. వఱ (చేయువఱకు)	...	వరై.	
తెఱవ	...	తెరివై.	స్త్రీ.
తీఱు	...	తీర్, ముగియు.	
ఎఱువు	...	ఎరువై, రక్తము.	
తఱియు	...	తరి, అతిక్రమించు.	త్యా.
తేఱు	...	తేరు.	

15. హల్లుతోఁ జేరునపుడు శకటరేఫము లఘువగును.

ఉ. ఆఱుచు	...	ఆర్చు.
మాఱుచు	...	మార్చు.
కూఱుచు	...	కూర్చు.
పొఱుచు	...	పొర్చు.
తేఱుచు	...	తేర్చు.

16. శకటరేఫము కొన్నిచోట్ల డకారమున కాదేశము గాను వచ్చును.

ఉ. పడుచు ... పఱుచు, పడుధాతువునకు ప్రే. రూపము.

చెడుచు ... చేఱుచు, చెడుధాతువునకు ప్రే. రూపము.

కఱచు ... అ. కడి, అచు ప్రత్యయము పరముకాఁగా కడచు అనివచ్చి కఱచుఅయినది.

17. శకటరేఫము రేఫలకారములకు ఆదేశముగను వచ్చును.

ఉ. చూపఱు ... చూపు+వారలు=చూపరులు=చూపర్లు=చూపఱు.

పగఱు అ. పగైవర్+ఉలు=పగవర్లు=పగఱు.

విటకాఱు తె. విటకారులు=విటకార్లు=విటకాఱు.

అందఱు అ. అనైవర్+ఉలు=అందర్లు=అందఱు.

ఇందఱు ,, ఇనైవర్+ఉలు=ఇందర్లు=ఇందఱు.

ఎందఱు ,, ఎనైవర్+ఉలు=ఎందర్లు=ఎందఱు.

ఈపదంబులందు ఱుకారము బహువచన ప్రత్యయమయిన రకార లకారస్థానమందు వచ్చుటచేత లుకారాంత బహువచనములకు తృతీయాదివిభక్తి ప్రత్యయములు పరంబగుచో అకారము ప్రత్యయముగా వచ్చునట్లు వీనికిని వచ్చును.

ఉ. అందఱచేతన్, ఇందఱచేతన్, ఎందఱచేతన్.

18. లఘురేఫమునకు ద్విత్వంబులేదు; శకటరేఫమునకుఁ గలదు.

ఉ. అఱ్ఱు, మిఱ్ఱు, కఱ్ఱు, కఱ్ఱి, గుఱ్ఱము.

19. టకారంబునకు ద్విత్వము వచ్చెడు కొన్ని పదంబులందు ఆ టకారద్వయమునకు ఱకారద్వయంబాదేశంబగును.

	తె.		అ.		సం.
ఉ.	కఱ్ఱి	...	కట్టై	...	కాష్ఠా.
	మిఱ్ఱు, మిట్ట		మేడు.		

20. చిఱు కుఱు మొదలయిన పదములలో ఱ కారము యొక్క ద్విత్వమునకు టకారద్విత్వమగు.

	తె.	అ.
ఉ.	చిట్టెలుక, చిఱు+ఎలుక.	శిఱ్ఱెలి.
	కుట్టుసురు, కుఱు+ఉసురు.	కుఱ్ఱుయిర్.

21. లఘుశకటరేఫములచే పదములు వేఱయి అర్థభేదము నిచ్చును.

ఉ. ఆరు = నిండు. ఆఱు = సంఖ్య.

అర = సగము. అఱ = గది.

నీరు = జలము.	నీఱు = భస్మము. (అ. నీఱు)
పెరుగు = పరిల్లు, దధి	పెఱుగు = ఉద్యమించు.
పెర = తేనెతెట్టె.	పెఱ = అన్యము.
తరి = మథనము.	తఱి = సమయము.
తేరు = రథము.	తేఱు = తేటయగు. (అ. తేఱు)
ఏరు = నాఁగలి.	ఏఱు = నది.
కర = గట్టు.	కఱ = మాలిన్యము.

22. దడలకుఁ గొన్ని పదంబులందు మార్పు అగును.

ఉ. దక్కు	డక్కు.	దిగు	డిగు.
దగ్గఱు	డగ్గఱు.	దాఁగు	డాఁగు.
దెందము	డెందము.	దాపల	డాపల.

23. డ ణ లకుఁ గొన్ని పదములయందు మార్పు అగును.

ఉ. అడఁగు	అణఁగు.
పోఁడి, పోలినది, * పోనిది	పోణి.
తడగము	తణగము.
వడఁకు	వణఁకు.

24. అపదాద్యములయిన గ వ లకు వినిమయంబగును.

ఉ. వేవురు ... వేగురు.

పలువురు ... పలుగురు.

---

* పూఁబోఁడి చూడుము; పుట ౫.

ఇరువురు	...	ఇరుగురు.
తోవ	...	తోగ.
పవలు	...	పగలు.
మూవురు	...	మూగురు.
నలువురు	...	నలుగురు.
ఏవురు	...	ఏగురు.
ఆఱువురు	...	ఆఱుగురు.
పరుగు	...	పరువు.
పగడము	...	పవడము.
పగలుట	...	పవలుట.
నగుఁబాటు.	...	నవుఁబాటు.
తగులాట	...	తవులాట.
త్రాగుట	...	త్రావుట.
ప్రేఁగులు	...	ప్రేవులు.
ప్రోఁగులు	...	ప్రోవులు.
సోగ	...	సోవ.
ఇగము	...	ఇవము, సం. హిమము.
అవు	...	అగు.
ఇగురాకు	...	ఇవురాకు.
ఈగి	...	ఈవి.
చేగ	...	చేవ.
తీఁగియ	...	తీవియ.
తిగుచు	...	తివుచు.

25. శకారము ఇప్పటిగ్రామ్యభాషలలోనుండినను లాక్షణిక భాషలోలేదు.

ఉ. చేశెను	చేశిన	శానా.
వేశెను	వేశిన	దిరిశెనము.
కోశెను	కోశిన	అగిశ.

లాక్షణిక భాషయందు శకారంబునకు సత్వంబగు.

ఉ. చేసిన, చేసెను, చేసిరి, గరిసె, దిరిసెనము.

ప్రాచీనకాలమున నాంధ్రభాషయందు శకారము ఉపయుక్తమయి యుండినను లాక్షణికులు దానిని గ్రహింపమిచేత నది గ్రామ్యంబునందే యున్నది.

26. శకారము జకారమగును.

తె.	అ.	తె.	అ.
జేన	శాణ్.	జుట్టనవ్రేలు	శుట్టువిరల్.
జీడి	శేరాన్.	జెట్టి	శారైప్పాంబు.
జోలి	శోల్.	జేంద్రము	శీఁదల్.

27. ణకారము నకారమగును.

తె.	అ.	తె.	అ.
కన్ను	కణ్.	జేన	శాణ్, కొలంత.
కను	కాణ్.	గానిగ	కాణమ్.
మన్ను	మణ్.	ఎన్ను	ఎణ్.

మిన్ను	విణ్.	పూను	పూణ్.
గోనె	కోణి.	దోని	దోణి.

28. కకారము గకారమగును.

తె.	అ.	తె.	అ.
గనిమ	కణవాయ్.	గొయ్యి	కుఴి.
గన్నె	కిణ్ణమ్.	గేదె	కిడా.
గిల్లు	కిళ్.	గుచ్చు	కో.
గీయు	కీఱు.	గోవణము	కోవణము.
గీటు	కీఱ్ఱు.	గొండ్లి	కునియల్.
గట్టు	కరై.	గుఴి	కుఴి.

29. పకారము బకారమగును.

తె.	అ.	తె.	అ.
బదుకు ...	పిఴై.	బీద ...	పేదై.
బుగ్గ ...	పొగ్గై.	బొక్క ...	పుఴై.
బోలు ...	పొళ్ళల్.	బొంతకాకి	పొత్తై.

30. తకారము దకారమగును.

తె.	అ.	తె.	అ.
దప్పము ...	తడిప్పమ్.	దూయు ...	తూవు.
దబ్బర ..	తబు, తప్పు.	దోవ, త్రోవ	తుఱై.
దాఁక ...	తనైక్కుమ్.	దొరువు ...	తురవు.
దాఁటు ...	తాణ్డు.	దక్కు ...	తంగు.
దిద్దు ...	తిరుత్తు.	దోఁటి ...	తురడు.

31. తకారము టకారమగును.

తె.		అ.	తె.		అ.
టేకు	...	తేకు.	టెంకాయ	...	తేంగాయ్.

32. ళకారము లకారమగును.

తె.		అ.	తె.		అ.
పిల్ల	...	పిళ్ళై.	కల్లు	...	కళ్.
కొల్ల	...	కొళ్ళై.	పులుఁగులు	...	పుళ్గళ్.
పల్లము	...	పళ్ళమ్.	ఉల్లము	...	ఉళ్ళమ్.
వెలి, వెండి	...	వెళ్.	కల్ల	...	కళ్ళము.

33. ఴకారము యకారమగును.

పొయ్యి	...	పుఴై.
గొయ్యి	...	కుఴి.
నూయి	...	నుఴై.

రకారమగును.

తె.		అ.	తె.		అ.
పురుగు	...	పుఴు.	మోకాలు	...	ముఴంకాల్.
క్రిఁదాడ	...	కీఴ్ తాడై.	పరఁగు	...	పఴంగు.
ప్రాఁగెంపు	...	పఴంగెంపు.	ప్రోఁగు	...	ముఴంగు.

డకారమగును.

తె.		అ.	తె.		అ.
కడుగు	...	కఴువు.	అడుగు	...	అఴై, పిఴు.

తె.		అ.	తె.		అ.
పిండు	...	పిటి.	పగడము	...	పవళమ్.
పాడు	...	పాళ్.	కూడు	...	కూళ్.

34. యకారము కొన్నిపదములమధ్యమున సకారమగును.

తె.		అ.
ఊసురు	...	ఉయిర్.
పసిండి పయిండి పైండి	...	అ. పైం=పైన్+ఇ=పైండి=పయిండి. అనుస్వారమునకు నకారాదేశము, ఇకారము అంత ప్రత్యయము, అనుస్వారమునకును ఇ ప్రత్యయమునకును నడుమ డకారాగమము. ఐకారస్థానములో అయి వచ్చినది.

35. కొన్నిపదములయంతమున నకారమునకు ఇ ఉ ప్రత్యయము పరమగుచో డకార మాగమముగ వచ్చును.

వాఁడు	అ.	అవన్. అవన్ + ఉ = అవన్ + డ్ + ఉ = అవండు = వాఁడు. ఇట్లు
వీఁడు	అ.	ఇవన్ ఇవండు
ఎవండు వేఁడు	,,	ఎవన్ వేండు.
ఆతండు	,,	అవన్.
ఈతండు	,,	ఇవన్.

వేఁడి అ. వెం, వెన్+ఇ, వెన్+డ్+ఇ=వెండి=వేఁడి. వెండిలోని ఎత్వమునకు దీర్ఘము రాఁగా అర్ధానుస్వారము పూర్ణానుస్వారమునకు వచ్చెను.

మామిడి ,, మావిన్ క. మావిన, మావిన్+ఇ=మామిన్+డ్+ఇ=మామిడి, మావిడి. వేఁడిశబ్దమువలెనె వచ్చినది. మావిన్ అనుదాని వకారమునకు పాతికముగ మత్వము.

పైఁడి } పయిఁడి } అ. పైం; 36-వ విధిఁజూడుము.

36. పదాంతమున మకారపూర్వక మయిన బకారము లోపించును.

తె.		అ.
నోము	...	నోమ్బు.
పాము	...	పామ్బు.
ప్రేము	...	పెరమ్బు.
తూము	...	తూమ్బు.
వేము	...	వెమ్బు.
నుసుము(సూక్ష్మమశకము)	...	నుశమ్బు.

37. కొన్నిపదములలో దకారమునకు జకారము అగును. ౧౩-వి.

ఉ. జూదము	...	జూజము.
అవుదు	...	అవుజు.

జవాది	...	జవాది
బొడ్డు	...	బొజ్జు.
విరవాది	...	విరవాజి.

38. కలిక్యాదుల మధ్యాచ్చునకు లోపము పాక్షికముగ నగును. ౧౩౧.

ఉ. కలికి	...	కల్కి.
ములికి	...	ముల్కి.
పొలంతి	...	పొల్తి.
బుడిపి	...	బుడ్పి.
ఉనికి	...	ఉన్కి.

39. ఆంధ్రపదంబుల మధ్యంబుననుండు న, డ, ర, ల, లయుత్వంబునకు లోపంబు బహుళంబు. ౧౩౧.

ఉ. కినుక	...	కిన్క.
కానుక	...	కాన్క.
గాడుపు	...	గాడ్పు.
చేరుచు	...	చేర్చు.
తూలుచు	...	తూల్చు.

40. అబ్బురాదులయందు ఉత్వలోపంబు బహుళంబు.

ఉ. అబ్బురము	...	అబ్రము.
కప్పురము	...	కప్రము.
అప్పుడు	...	అప్డు.
ఇప్పుడు	...	ఇప్డు.

ఎప్పుడు ... ఎప్డు.
చప్పుడు ... చప్డు.
నెత్తురు ... నెత్రు.
అటులు ... అట్లు.
ఇటులు ... ఇట్లు.
ఎటులు ... ఎట్లు.

41. కొన్నిపదంబులందు ద్వితీయాక్షర దీర్ఘంబునకు హ్రస్వంబు విభాషనగు.

ఉ. ఆరాటము ... ఆరటము.
అంకాపాంకములు ... అంకపాంకములు.
కొమారుఁడు ... కొమరుఁడు.

42. నామాంతంబునందలి ఇయకు ఎకారాదేశంబగు.

ఉ. కన్నియ ... కన్నె.
జన్నియ ... జన్నె.
వన్నియ ... వన్నె.
కొంచియము ... కొంచెము.
కొండియము ... కొండెము.

సందియము, కాటియ మొదలయిన శబ్దంబులయందు లేదు. ముత్తియము మొదలగువానికి పాక్షికంబుగ ఇకార లోపంబు.

ఉ. ముత్తియము ముత్తెము ముత్యము.
పళ్లియము పళ్లెము పళ్యము.
వీడియము వీడెము వీడ్యము.

43. కొన్ని పదములందు యకారమునకు దకారాదేశంబగు.

ఉ. బల్లిదుండు, బలియుఁడు ... అ. వలియ౯.

బెట్టిదుండు ... బెట్టియుండు, బెట్టు గౌరవము, ఉద్ధతి.

బెడిదుండు ... బెడియుండు, బెడి, బెడిదము.

బల్లిదుఁడు అను శబ్దమునకు అ. వల్లవ౯ అనుదానిని మూలపదముగా పెట్టుకొని వకారమునకు దకారాదేశము వచ్చినదనియుఁ జెప్పవచ్చును.

44. కొన్ని పదములందు వకారమునకు తకారాదేశంబగు.

తె.		అ.
పగతుండు	...	పగైవ౯, పగవుండు.
కమ్మవిల్తుండు	...	కరుంబువిల్లవ౯, విల్లువుండు.
మార్తుండు	...	మారువ౯, మారువుండు.

45. కొన్ని పదంబులందు చకారమునకు కకారమగు.

తె.		అ.
ఉ. కెందామర	...	శెందామరై.
కినియు	...	శిన.

46. కొన్ని పదంబులందు కకారమునకు చకారమగు.

ఉ. చులక ... కుఱు.

చెడు ... కెడు.

చినుగు ... కిఱి.
చీలు ... కీళ్.

47. ణకార లకారములకును ణకార రేఫములకును నకార రేఫములకును మధ్యమున డకారము పుట్టును.

		తె.	అ.
ఉ.		తాంద్ర ...	తాన్ఱి.
	(ణ+ల)	గొండ్లి ...	కన్న. కుణియల్. కునియిల్ = కున్లి = కుండ్లి = గొండ్లి.
	(ణ+ల)	గాండ్లవారు ...	గాణముల వారు = గాణాల వారు. గాండ్లవారు = కాకు గత్వము.
	(ణ+ల)	పెండ్లి ...	పెణ్ణిల్ = పెణ్ 'పడుచు' ఇల్, 'ఇల్లు'.
		పెండ్లాము ...	పెణ్ణిలమ్, పెణ్, 'పడుచు' ఇల్లమ్ 'ఇల్లు'.
	(ణ+ర)	జేండ్రవారు ...	శేణియరవరు = శేణ్రవారు = జేండ్రవారు సం. శ్రేణి, శిల్పులపంక్తి.
	(న+ర)	వాండ్రు ...	వారలు = వాన్రు = వాండ్రు, రేఫమునకు నత్వము లకారమునకు రేఫము.
	(న+ర)	పండ్రెండు ...	పది+రెండు = పన్+రెండు = పండ్రెండు. పదియొక్క ఇకారమునకు లోపము దకారమునకు నత్వము.

48. అంటారు పదముయొక్క వికృతియయిన అంట అనుపదమునందును, అటు, ఇటు, ఎటు అను సర్వనామవిశేషణ మందును గ్రామ్యభాషలో టకారమునకు షత్వము అగును.

ఉ. వచ్చినారష, పోయినారష, అషువంటి, ఇషువంటి, ఎషువంటి.

49. రేఫము పరముగాఁగల పదాది వకారమునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు.

ఉ. రా - వ్రా	అ. వర్ + అ
రమ్ము - వ్రమ్ము	అ. వారుమ్ + ఉ.
రాక - వ్రాక	అ. వరుగై.
ఱాయి	అ. వఱై (పర్వతము); దీనికి ఇ ప్రత్యయము చేరగా, వ్రాయి అనివచ్చును. వకారలోపముచేత రాయి అని సిద్ధించును. లఘురేఫమునకు ఱాదేశంబు.
రేపల్లె	వ్రేపల్లె.

50. ణ య ళ ఈ వర్ణములును యకారమును ఉ ఊ ఒ ఓ ఔ ఈ అచ్చులతోఁజేరిన వకారమును దేశ్య తద్భవ పదంబులందు మొదట రావు.

:0:

వర్ణసమీకరణము.

51. పదంబులయందుండెడి ఒకయక్షరము మఱియొక దాని స్వరూపమునుగాని సమాన రూపమునుగాని, పొందుట.

ఉ. అడుగు + ఇ = అడిగి. అడుగుధాతునకు భూతార్థక క్రియా విశేషణ ప్రత్యయమయిన ఇ

చేర్పఁగా డుకారమునందుండు ఉత్తునకు ఇకారము.

కలిమి + ఉలు = కలుములు. కలిమి శబ్దమునకు బహువచన ప్రత్యయమైన ఉలు చేర్పఁగా మకారమునకు ముందుండు ఇకారమునకు ఉకారము.

పదుగురు = పది + వారు
= పదువురు

పది శబ్దముయొక్క తుది ఇకారమును వారుప్రత్యయము నందుండు ఆకారమును అంతోకారమును బట్టి ఉత్వంబుఁబొందెను.

చేసితివి = చేసిన + ఈవు = చేసినీవు = చేసినివి = చేసితివి. ఈవు ప్రత్యయముయొక్క ఊకారము ముందఱనుండెడు ఇకారమును బట్టి ఇత్వమునుబొందెను. నకారమునకు తకారము. క్రియాప్రకరణమున ౩౬ వ పుట చూడుము.

(చేసితిరి = చేసిన + ఈరు = చేసినీరు = చేసినిరు = చేసితిరి.) ఈరు ప్రత్యయము యొక్క ఉత్తునకిత్వము.

చేసితిమి = చేసిన + ఏము = చేసితేము = చేసితిము = చేసితిమి. ఏము ప్రత్యయముయొక్క ఉత్తునకిత్వంబు.

చేయుదును = చేయువ + ఏను = చేయుదేను = చేయుదును. ఏను ప్రత్యయముయొక్క ఉకారమునుబట్టి ఏకారమునకు ఉత్వము.

చేయుదుము = చేయువ + ఏము = చేయుదెము = చేయుదుము. పైదానిని చూడుము. ఈప్రక్రియ

తెనుఁగునందు నామములయం
దును, క్రియలయందును మెండు
గా వచ్చును.

భూతార్థకమయినది ఇత్ ఆగమము. దీని తకారమునకు చేసిన, చేసినాఁడు అనుక్రియలలో నత్వము. చేసితివి మొదల యిన మధ్యమోత్తమపురుషంబులలోని నాల్గురూపముల యందు ఇతాగమముయొక్క తకారము మాఱకయుండును.

——:o:——

వర్ణవిభేదనము.

52. ఒకవర్ణము ఒకపదంబునందు రెండుసార్లువచ్చిన యెడల నొకదానిని మార్చుట.

ఉ. బాలు+ఉలు=బాలురు.

ఉలు ప్రత్యయముయొక్క లకారము రేఫమయ్యెను.

అర్థించు + ఇంచు = అర్థింపించు.
వచించు + ఇంచు = వచింపించు.

రెండు ఇంచుప్రత్యయములు వచ్చుటచేత చకారద్వయము ఒకపదమునందు ప్రాప్తముకాఁగా మొదటి యించుప్రత్యయము యొక్క చకారము పకారముగా మార్చఁబడినది.

——:o:——

పదప్రకరణము.

53. తెలుఁగు పదములు అజంతములుగానే యుండును. పదాంతములందు హల్లులు వచ్చినయెడల వానికి అచ్చులు చేర్పఁబడును.

	తె.	అ.	తె.	అ.
ఉ.	తేరు	తేర్.	ఎవరు	ఎవర్.
	వేరు	వేర్.	నేను	నాన్.
	నీరు	నీర్.	తాను	తాన్.
	కొను	కొళ్.	రోలు	ఉరల్.
	కను	కాణ్.	చెదలు	శిదల్.
	తిను	తిన్.	ఎదురు	ఎదిర్.
	చెల్లు	శెల్.	విల్లు	విల్.
	వారు	అవర్.	కల్లు	కళ్.
	వీరు	ఇవర్.	నార	నార్.

కావ్యములయందు పాదాంతంబునందును సంధియందును అసంయుక్తనకారలకారరేఫములకు పరమయిన ఉకారమునకు పాక్షికముగా లోపము.

ఉ. కురుల్విరిసి. చదువుల్ పడసెన్. ప్రాను పడె. వత్తురువారు.
కురులువిరిసి. చదువులు పడసెన్. ప్రాన్పడె. వత్తుర్వారు.

54. యకారాంత నామపదమునకు అంతమందు అకారేకార్థములు వచ్చును.

	తె.	అ.
ఉ.	కాయ	కాయ్.
	వాయి	వాయ్.
	నేయి నెయ్యి	నెయ్.

55. పదాంతమునందుండు ప్రత్యయములకు సముచ్చయార్థకమయిన ఉన్, ఇన్ ప్రత్యయములును అవధారణార్థకమయిన అకారమును నిరర్థకముగా వచ్చును.

ఉ.	రామునకున్ రామునకు	కు+ఉన్ = కున్.
	రామునికిన్ రామునికి	కి+ఇన్ = కిన్.
	చేయక	చేయచు + అ.

చేయుచు అను వర్తమానార్థకక్రియావిశేషణమునకు ఎదురయిన వ్యతిరేకక్రియావిశేషణము చేయచు అనియుండవలయు. దానికితుదిని అప్రత్యయము చేరఁగా చేయచ అని మాఱును. చకారమునకు కత్వమురాగా చేయక అనురూపము సిద్ధించును. అరవమునందు శెయ్దు అనుదానికి వ్యతిరేకరూపము శెయ్యాదు అని ఉకారాంతముగానుండును. చేయచు అనుశబ్దమునకు అంతమున అకారమువచ్చినట్లు కన్నడమునందు గెయ్యదుశబ్దమునకు ఎకారము అంతప్రత్యయమురాఁగా గెయ్యదె అని అగును.

చేయక, శెయ్యాదు, గెయ్యదె.

56. 53-వ విధినిబట్టి ధాతువులన్నియు ఉకారాంతము లగును. అట్లు ఉకారము నంతమందు చేర్పఁగా సంధివలన అనేకవర్ణవికారములుగలుగును. వానిని క్రియాప్రకరణములోఁ జూడవచ్చును. కొన్ని యుదాహరణములు ఇక్కడ నియ్యఁబడును.

	తె.	అ.	తె.	అ.
ఉ.	వచ్చు	వా.	మఱచు	మఱి.
	తెచ్చు	తా.	ఈడ్చు	ఇఱి.
	ఇచ్చు	ఈ.	ఏడ్చు	అఱి.
	నొచ్చు	నో.	పుచ్చు	పెఱి.
	నడచు	నడ.	చినుఁగు	కిఱి.
	తెఱచు	తిఱ.	వ్రయ్యు	విరి.
	కడచు	కడ.	గ్రొయ్యు(పల్లమగు)	కుఱి.
	కరఁగు	కరై.	వ్రాయు	వరై.— క్రియా
	మఱఁగు	మఱై.		ప్రకరణము చూడుము.

57. సామాన్యంబుగ ప్రత్యయాంతమునందలి నకారము ద్రుతమని చెప్పఁబడును. (ద్రుతము=కరఁగినది). లోహమువలె కరఁగి వేఱు హల్లులతో సులభముగాఁ జేరుటచేత నాఁ పేరు దానికివచ్చినది. ఈవిషయము సంధిప్రకరణమందు తెలియవచ్చును. ఆ నకారము దానితోఁ జేర్పఁబడెడు అచ్చులతోఁ గూడి యుండినను పలుమాఱు లోపించియుండును. పద్యంబులయందు సంధివిధులను అనుసరించి లోపించియు లోపింపకయునుం డును. లౌకికవ్యవహారమునందు పలుమాఱు లుప్తమగును.

ఉ. చేత - వలన - చేయఁగా - పలికె.

58. నకారము అంతమునఁ గలిగిన పదములు ద్రుత ప్రకృతికములు అనఁబడును.

ఉ. ౧. నామవిభక్తిప్రత్యయములలో

ద్వితీయ.	అన్	లతన్.
	ఇన్	హరిన్.
	ఉన్	శంభున్.
తృతీయ. }	అన్	కంటన్.
సప్తమి. }	అన్	ఇంటన్.

౨. దేశకాలవాచకములయిన యనేక క్రియావిశేషణములు ఈ అన్ ప్రత్యయము అంతమందుఁగలిగిననామములు.

ఉ. చేతన్, చేన్.	చేయి+అన్	ఈ పదము తృతీయా విభక్త్యర్థమునందుఁ బ్రయోగింపఁబడును.
తోడన్, తోన్	తోడు+అన్.	
అంతటన్	అంత.	
ఇంతటన్	ఇంత.	
ఎంతటన్	ఎంత.	
అచ్చోటన్, అచ్చోన్	అచ్చోటు.	
ఇచ్చోటన్, ఇచ్చోన్	ఇచ్చోటు.	
ఎచ్చోటన్, ఎచ్చోన్	ఎచ్చోటు.	
లోనన్, లోన్.	అ. ఉల్లినాల్, ఉల్లాల్.	

ఆవలన్ *	ఆవలు.	
ఈవలన్	ఈవలు.	
ఏవలన్	ఏవలు.	
క్రేవలన్	క్రేవలు.	అ. కీల్ పుఱమ్.
వెలుపలన్	వెలుపలు.	
లోపలన్	లోపలు.	
డాపలన్	డాపలు.	
వలపలన్	వలపలు.	
పక్కన్	పక్క	
ముందరన్	ముందరు.	అ. మున్నర్.
ఎదుటన్	ఎదురు.	
కతనన్,కతమునన్	కతము = కారణము.	
ఒద్దన్, వద్దన్	అ. ఉటియాల్, ఉటి=సమీపము. తె. ఒద్ద.	
వలనన్	వలను.	
వల్లన్	వలనన్ = వల్నన్, వల్లన్. నలోపము లకారమునకు ద్విత్వము.	
పిమ్మటన్	అ. పిన్బు.	
దెసన్	దెస.	సం. దిశా.
క్రిందన్	క్రిందు.	
మీఁదన్	మీఁదు	
పైనన్	పై+ఇన్+అన్	అ. మేల్,మేలినాల్.

* ఆవలు ఈవలు, ఏవలు క్రేవలు, లోపలు వలుపలు, డాపలు ఈ పదములు, అప్పాల్ ఇప్పాల్, ఎప్పాల్ కీట్ప్పాల్, ఉళ్ పాల్ వలప్పాల్, ఇడప్పాల్ అను అరవపదములనుండి వచ్చియుండవచ్చును. అట్లు లేని యెడల పాల్ శబ్దస్థానములో పుఱమ్ అనుపదముకలిగిన అప్పుఱము ఇప్పుఱము మొదలయిన పదములనుండి వచ్చియుండవచ్చును.

పైన్	పైనన్ శబ్దములోని నకారలోపము.
బయలన్ బయటన్	బయలు.
తుదన్	తుద.
కొనన్	కొన.
చివరన్	చివర.
కడన్	కడ. అ. కడై.
ఎడన్	ఎడ.
ఎడలన్	ఎడను.
	ఎడను + అన్ = ఎడనన్. మొదటి నకారమునకు లత్వము. (అందులకు = అందునకు. చూ.)
ఒకటన్ ఒక్కటన్	వీనికిఁ బ్రాతిపదికము తెలియలేదు. అన్ ప్రత్యయము వచ్చియుండుట స్పష్టము.
కుఱఁగటన్ కుఱంగటన్	కుఱంగలి. అ. కుఱుంగల్.
వెంటన్	వెన్ను + అన్.
వెనుకన్	అ. వెన్. తె. వెన్ను. కుకారముతోఁ జేరిన వెనుశబ్దము ప్రాతిపదికమయి యుండవలెను.

3. సముచ్చయార్థకములయిన ఉన్, ఇన్ అవ్యయములు అర్థవిశేషము లేక కు, కి అను చతుర్థీవిభక్తి ప్రత్యయములతో పాక్షికముగాఁ జేరును.

ఉ. కు + ఉన్ = కున్, కును.
కి + ఇన్ = కిన్, కిని.

కున్ రామునకు, రామునకున్.

కిన్ హరికి, హరికిన్.

౪. చతుర్థ్యంతమయిన కొఱ అనుశబ్దము ప్రయోజనార్థమునందు చతుర్థీవిభక్తి ప్రత్యయముగా వచ్చును. దానికిఁ బైఁజెప్పిన విధిచే కొఱకు, కొఱకున్ అని రెండురూపములు గలవు.

౫. అందు అను సప్తమీవిభక్తిప్రతిరూపక ప్రత్యయమునకు సముచ్చయార్థకమయిన ఉన్ప్రత్యయము పాక్షికముగఁ జేర్పఁబడును.

ఉ. అందు రామునియందు

అందున్ రామునియందున్

౬. ఎల్లన్. ఎల్ల + అన్ - అ. ఎల్ల + ఉమ్=ఎల్లామ్. ఎల్లశబ్దమునకుఁ బరముగా సముచ్చయార్థకమయిన అన్ అను అవ్యయము రాఁగా ఎల్లన్ అని అయినది, సకలమును అనియర్థము.

క్రియారూపములలో నకారాంతములు.

౭. భూతార్థక ప్రథమోత్తమపురుషముల ఏకవచనము. ... చేసెన్ చేసితిని వచ్చెన్ వచ్చితిని

౮. భవిష్యదర్థక ప్రథమోత్తమపురుషముల ఏకవచనములు. ... వచ్చున్ వచ్చెదన్

వచ్చెదుఁ
వత్తును
చేసెదను
చేయుదును.

౯. వర్తమానార్థక నామ విశేషణము. ... వచ్చెడుఁ
వచ్చెడిఁ
చేసెడుఁ
చేసెడిఁ

౧౦. వర్తమానార్థక క్రియావిశేషణము. ... వచ్చుచుఁ
చేయుచుఁ

ఉఁ ప్రత్యయము అంతమందు రానియెడల, చేయుచు. వచ్చుచు.

౧౧. ఆనంతర్యార్థక క్రియావిశేషణము. చేయుడుఁ, అ. శెయ్యదుమ్. చేయుడు, అ. శెయ్వదు. 'చేయుట' ఉమ్ అప్యర్థకావ్యయము. చేయుటతోఁ చేసినవెనుక అని యర్థము. (క్రియాప్రకరణము చూడుము.)

౧౨. ఆశీరర్థకము
చేసెడుఁ } అ. శెయ్వదు
చేసెడిఁ }
కావుతఁ } అ. ఆగుదల్
కాతఁ }

౧౩. తుమున్నర్థక క్రియావిశేషణము....చేయఁ రాఁ.

ఇది మొట్టమొదట భావనామము.

రాఁ + తగును = రాఁదగును. వచ్చుటతగును అనియర్థము.
(క్రియా. ౧౦౮ పు. చూ.)

క్రిందవచ్చుపదములు అన్నంతమయిన వర్తమానార్థక క్రియావిశేషణములు.

ఉ.	క్రమ్మరన్	క్రమ్మరు+అన్
	క్రచ్చరన్	క్రచ్చరు, నిష్కల్మషముగా, శీఘ్రముగా.
	మిగులన్	మిగులు
	మరలన్	మరలు
	వలెన్	పోలెన్ — అనుధ్ధానివికారము.
	పోలెన్	పోలన్ = పోలు+అన్. (కోలెన్-చూ.)
	తక్కన్	తక్కు
	నిండన్	నిండు
	చాలన్	చాలు
	కాన్ / కన్ / గాన్ / గన్	అగు + అన్, వర్ణప్లుతిచేత కాన్, గాన్ అగును. (క్రియా.౧౧౧-విధి. చూ.)
	కోలెన్	(కొలన్-కొనన్)

ఉ. 'భూపాలుఁడా రామక్షోణికిఁ జన్ననాటఁగోలె'.

౧౮. చేదర్థకక్రియావిశేషణము అన్.

ఉ. అన్. అ. ఆన్ = ఆయినాల్, అయినన్.

౧౯. అనుధాతువుయొక్క సంభావనార్థక క్రియావిశేషణము ఏన్

ఉ. వినన్ వలతే వినుము వలతు+ఏన్.

కంటెన్ = కి+అంటెన్;

అంటెన్ = అంటివి+ ఎన్.

౧౭. కావునన్ } = అగును+అన్, కావును + అన్.
కానన్ } (క్రియా. ౧౩౦ విధి. చూ.)

౧౮. కనుకన్ అ. కాణుంగాల్ = చూచునట్టికాలము
నందు. అనఁగాఁ జూచిన పక్షమున. (క్రియా.౧౩౦-విధి.చూ.)

59. అజంతమయిన పదమునకు కళయని పేరు. ద్రుతప్రకృతికము, కళ ఈ రెండుసంజ్ఞలకు సంధివిధానమందు ప్రయోజనము.

ఉ. ఒత్తిలి = ఒత్తిలు+ఇ.
మిక్కిలి = మిగులు+ఇ.
మరలి = మరలు+ఇ.
తిరిగి = తిరుగు+ఇ.
వెంబడి = వెన్ను+పడు+ఇ.
కాఁబట్టి = కాన్+పట్టు+ఇ.

ఇవన్నియును, వీనివంటియితరశబ్దములును ఇ ప్రత్యయము అంతమందుఁ గలిగినభూతార్థక క్రియావిశేషణములగుటచే ద్రుతప్రకృతికములుగావు.

కి - అను చతుర్థీవిభక్తి ప్రత్యయముతో వచ్చెడు అయి అను భూతక్రియావిశేషణము ఇ ప్రత్యయాంతమగుటచే నకారాంతము కాదు. అల్లపంచమ్యర్థమునందు వచ్చు పట్టి అనుపదమును క్త్వార్థకము.

ఉ. యొక్క. అ. ఉడైయ అను అకారాంత విశేషణ
పదముయొక్క వికృతి. ఉడైయ=
ఉద్య; ఐకారలోపము. ఉగ్గ;

యకారమునకు గకారము. ఒగ్గ;
ఉత్వమునకు ఒత్వము. ఒక్క;
డకార గకారములకు కత్వము.
(షష్ఠీవిభక్తి చూడుము.)

———:O:———

వర్ణప్లుతి.

(అక్షరములు తమచోటనుండి వేఱొకచోటికి ఎగసివచ్చుట.)

60. కొన్ని పదములలో ఆదియయిన అచ్చు హల్లునకు పరముగాదుమికి అక్కడనుండు అచ్చునకు ఆదేశమగును. అట్టి అ ఇ ఉ లు క్రమముగా ఆ ఏ ఓ అగును.

అ. ఉరల్. తె. రోలు.

ఉరలు. = ఉర్+అ+ఉ+లు.
= ర్+ఉ+లు.
= ర్+ఓ+లు.
= రోలు.

ఉకారము రేఫమునకు వెనక దుమికివచ్చినది.
అకారమునకు లోపము. ఉకారము ఓకార
మయినది.

అ. విరల్. తె. విరలు.

విరలు = వ్ ఇర్ అ+ఇ+లు.
= వ్ర్+ఇ+లు.
= వ్ర్+ఏ+లు.
= వ్రేలు.

ఉ. రెండు. అ. ఇరండు.

రేవు. ,, ఇరవు.

రేయి. ,, ఇరా.

లేడి. ,, ఇరలై. లకారమునకు డత్వము.

ఱెక్క. ,, ఇఱక్కై.

డెబ్బది. ,, ఎఱుబదు. తె. ఏడు+పది.

లో. ,, ఉళ్.

లోన్. ,, ఉళ్ళాల్.

లోనన్. ,, ఉళ్ళినాల్.

ఱేఁడు. ,, ఇఱైయన్.

లే. ,, ఇళ.

లే. ,, ఇల్.

లేదు. ,, ఇలదు.

లేవు. ,, ఇల్లవై.

లేఁడు. ,, ఇలన్.

లేరు. ,, ఇలర్.

కాన్, గాన్, కన్, గన్, } ,, అగన్. తె. అగన్.

కండు. ,, అగుండు.

కద్దు. ,, అగుము.

నాన్, అనన్ ,, అనన్. అనుధాతువుయొక్క భావనామము.

వాఁడు. ,, అవన్. తె. అవండు.

వీఁడు. ,, ఇవన్. ,, ఇవండు. ఇచ్చట ఇకారమునకు ఈకారాదేశంబెకాని ఏకారాదేశంబులేదు.

రెప్ప. ,, ఇరప్పై.

రోఁకలి.	,,	ఉరోంగల్. సం. ఉలూఖలము.
దావలు.	,,	అ. ఇడప్పాల్ ఢావలు అని వచ్చినది. డకారమునకు దత్వమురాఁగా దావలు. అని వచ్చినది. ఆవలు అను పదమును చూడుము.
గోరు.	,,	ఉగిర్.
మ్రోఁగు.	,,	ముఱంగు.
క్రొవ్వు.	,,	కొఴుప్పు. [లింగరూపము.
క్రోఁతి, కోఁతి.	క.	కోడతి, కోడగితి. కోడగపదమునకు స్త్రీ
క్రోవి.	అ.	కుఴాయ్. క. కొళవి.
ప్రేము.	,,	పిరంబు.
ప్రోలు.	,,	పొఱిలు = పట్టణము.
త్రోయు.	,,	తుర, తొళ్లై.
ప్రొద్దు.	,,	పొఴుదు.
త్రోలు.	,,	తురై త్తల్, తుళ్లై త్తల్. ప్రిదులు ప్రాలువలె వచ్చినది.
ప్రోయాలు.		పురవలి. పురవలను = రక్షకుఁడు. ఈ శబ్దమునకు స్త్రీలింగరూపము.
గ్రొయ్యి.		కుఴి.
గ్రుచ్చు.		కో, కోర్.
ప్రా, ప్రాఁగెంపు.	,,	పఴ, పఴంగెంపు.
క్రొ, క్రొంజాయ.	,,	పుదుచ్చాయైక్.
మ్రాను.	,,	మరన్.
మ్రాలు.	,,	మరి త్తల్. తకారలోపము. క్రియాసామము ధాతువయినది.

61 అఱవపదంబులు తెలుఁగునకు వచ్చునపుడు వానిలోని అచ్చులును హల్లులునులోపించుటచే సంక్షిప్తములగును.

ఉ. గ్రుడ్డి.	అ.	కురుడు.
క్రంగు.	,,	కరంగు.
మ్రింగు.	,,	మిఱుంగు.
క్రీ.	,,	కీఴ్.
క్రీఁదొడ.	,,	కీఴ్తొడై.
క్రే, క్రేఁగన్ను.	,,	కడై, కడైక్కణ్.
క్రేఁగయి.	,,	కడైక్కై.
క్రేవలు.	,,	కడైప్పుఱమ్ = కడ పార్శ్వము.
క్రుంగు.	,,	కురుంగు.
త్రిప్పు.	,,	తిరుప్పు.
ప్రిదులు.	,,	విరిదల్. క్రియానామము ధాతువైనది.
ప్రబ్బు, పర్వు, ప్రాకు, ప్రోవు.	,,	పరవు. కన్న. పర్బు.
వ్రయ్యు.		విరి.
గ్రచ్చు.		కటిచ్చి. సం. యత్నోతి.

ఈపదంబులందు మొదటియచ్చునకు లోపము.

క్రిందివచ్చు పదంబులయందు మధ్యాక్షరమునకు లోపము.

	తె.	అ.	తె.	అ.
ఉ.	మందు.	మరుందు.	నిప్పు.	నెరుప్పు.
	ఉద్దు.	ఉఴుందు.	విప్పు.	విరుప్పు.
	దిద్దు.	తిరుందు.	వంగు.	వణంగు.
	కప్పు.	కఱుప్పు.	ఒక్కఁడు.	అ. ఒరువఁడు.
	ఎద్దు.	ఎరుదు.	పెక్కురు.	తె. పలుగురు.

దవ్వు.	తుమ్లైవు.	పెక్కులు.	,, పలుగులు.
మబ్బు.	మబ్బైవు.	యొక్క.	అ. ఉడైయ.
తీవు.	తిత్తిప్వు.	ఇద్దఱు.	,, ఇరువరు.
వీఁవు.	పిన్బు.	ఇక్కట్టు.	తె. ఇఱుకటము.
జబ్బు.	తాఱ్వు.	బెబ్బులి.	అ. పెరుంబులి.
పప్పు.	పరుప్పు.	కద్దు.	తె. కలదు.
వద్దు.	వలదు.	పిలన్.	పిలువన్.
చూవె.	చూడవె.	నోన్.	నోవన్.
చుమీ }	చూడుమీ.	పోన్.	పోవన్.
నుమీ }		ఒల్లక.	వలవక.
చుమ్ము }	చూడుము.	వద్దు.	వలవదు, వలదు.
నుమ్ము }		కద్దు.	కలదు.
చుండు. }	చూడుండు.	పదము }	పోవుదము.
నుండు }		పోదము }	
చేతురు.	చేయుదురు.	అంద్రు.	అనుదురు.
తెత్తురు.	తెచ్చుదురు.	కొంద్రు.	కొనుదురు.
నడతురు.	నడచుదురు.	పిలరు.	పిలువరు.
జాలు.	జాములు.	ఈరు.	ఈయరు.
ఆలు.	ఆవులు.	తేరు.	తేరరు.
చేలు.	చేనులు.	తోన్.	తోడన్.
మీలు.	మీనులు.	చేన్.	చేతన్.
పేలు.	పేనులు.	చోన్.	చోటన్.
దినాలు.	దినములు.	తేన్.	తేరన్.
కతనన్.	కతమునన్.	కోన్.	కోనన్.

ఇట్టివర్ణలోపములు తెలుఁగుపదములయందు మెండుగాఁగలవు. వానిని నేను రచియించుచుండెడు ఆంధ్రకోశమునందు వివరముగా జూడవచ్చును.

సంధి.

62. సంధియనఁగా రెండు అక్షరములను జేర్చి యుచ్చరించుట.

ఇది పదబహిస్సంధి, పదాంతస్సంధి అని ద్వివిధంబు.

63. పదములయొక్క అవయవములయిన అక్షరములకు వచ్చెడుసంధి పదాంతస్సంధి.

ఉ. చేతక్ = చేయి + అక్.

చేతక్ అనునది ఒకపదము. దానికి రెండు అవయవములు. చేయి + అక్. మొదటి యవయవము యొక్క తుదనుండు ఇకారమునకు లోపము రాఁగా యకారము తకారమయ్యె.

అంద్రు } అనుదుఁరు.
అందురు }

అనుదురు అను క్రియాపదములోని నకార దకారములతోఁజేరిన ఉకారములకు లోపము రాఁగా, నకార దకారములకును దకార రేఫములకును సంధివచ్చెను.

64. ఒకపదముయొక్క అంత్య వర్ణమునకును మఱియొకపదముయొక్క ఆదివర్ణమునకును వచ్చెడుసంధి పదబహిస్సంధి.

ఉ. రాముఁడు + ఏగెను = రాముఁడేగెను.

పూర్వపదముయొక్క ఉకారమున
కు లోపమురాఁగా దకారము
ఏకారముతో సంధిఁబొందెను.

65. అక్షరస్వరూపమునుబట్టి సంధి రెండువిధములగు.
స్వాభావికసంధి; వికారిసంధి.

స్వాభావికసంధి.—అక్షరములు స్వరూపభేదము లేక ఉన్నట్టే చేరుట.

ఉ. వచ్చెను రాముఁడు.
సూర్యుఁడు విలసిల్లె.

వికారసంధి—అక్షరములు చేరునప్పుడు రూపభేదము కలుగుట. ఈసంధి మూఁడువిధములనుండును.

ఆగమసంధి—క్రొత్తవర్ణములు ఆగమముగా వచ్చెడు సంధి.

ఉ. రాముఁడు = రామన్ + ఉ.
రామన్ + డ్ + ఉ.
రామండు = రాముండు.

ప్రాతిపదికాంతమయిన నకారమునకును ప్రత్యయోకారమునకును నడుమ డకారము వచ్చినది. ప్రాతిపదికముయొక్క ఉపధయైన అకారమునకు ఉత్వము. క్రియా. 39 వ విధి చూ.

పసిండి = అ. పయిం + ఇ = పయిన్ + ఇ = పసిన్ + డ్ + ఇ = పసిండి. ఇప్రత్యయము చేరఁగా పయిం శబ్దముయొక్క అనుస్వారమునకు నత్వము. నకారేకారములకు మధ్యమున డకారము ఆగమము.

మామిడి = అ. మావిన్ (క. మావినె) + ఇ = మావిన్ + డ్ + ఇ = మావిండి = మామిండి, వకారము మకారమయ్యె. ఈపదమును ఖండబిందువులేకయే వ్రాయుచున్నారు.

చేయుందు = చేయుమ్ + ఉ = చేయున్ + డ్ + ఉ = చేయుందు. అ. శెయ్ + ఉమ్ = శెయ్యుమ్.

కండు = అ. ఆగుమ్ + ఉ. తె. అగుమ్ + ఉ = అగున్ + డ్ + ఉ = కాందు = కండు. అగుధాత్వకారము గకారమునకు వెనుకపోయి ఆకారమయ్యె. వర్ణ శ్రుతివిధులను చూడుము. కాందు అని యుండవలసినది సంక్షేపముచేత కండు అయినది.

లోపసంధి—ఉండునట్టి యక్షరమునకు లోపము కలుగుట.

ఉ. కృష్ణుండరిగెను = కృష్ణుండు + అరిగెను. ఉకారలోపము.
మఱేమి = మఱి + ఏమి. ఇకారమునకు లోపము.

ఆదేశసంధి — ఉండెడువర్ణమునకు మాఱుగా వేఱువర్ణము వచ్చుట.

ఉ. చేతన్ = చేయి + అన్. ప్రాతిపదికాంతమునందుండు ఇకారములోపింపఁగా యకారమునకు తత్వము.

నోటఁ = నోరు + అఁ. రేఫమునకు టత్వము. టత్వము కానిచో నోరఁ.

ఏటఁ = ఏఱు + అఁ. శకటరేఫమునకు టత్వము.

ఎదుటఁ = ఎదురు + అఁ. రేఫమునకు టత్వము. ఎదురఁ అనిటత్వము రాకయునుండును.

చేసి = చేయు + ఇ. ధాత్వంతోకారమునకు లోపము. య కారమునకు సత్వము.

66. అచ్చున కచ్చు పరంబగునపుడు న య ర ఱ వ లు బహుళంబుగా ఆగమంబులగు.

ఉ. వచ్చినవాఁడు వాఁడేనా

వాఁడేనా = వాఁడె + ఆ = వాఁడే వచ్చినాఁడాయని ప్రశ్నము. పూర్వపదముయొక్క తుదనుండు ఏకారము అవధారణార్థకము. ఆకారము ప్రశార్థకమయిన యవ్యయము. ఏకారమునకును ఆకారమునకు నడుమ నకారము ఆగమమయ్యెను.

మాయత్త = మా+అత్త. యకారంబు అగమంబు.

వారు = అ. అవరు, అ+అరు. అ అనునది తచ్ఛబ్దార్థకమయిన సర్వనామము. అరు బహువచన ప్రత్యయము. వకారము ఆగమము.

తరువు = తరు + ఉ.
గోవు = గో + ఉ } వకారము ఆగమము.
కద్రువ = కద్రు + అ

ధీరురాలు = ధీర + ఆలు.
గుణవంతురాలు = గుణవంత + ఆలు. } రేఫము ఆగమము. పదాంతమైన అత్తునకు ఉత్వము.

పేదఱికము = పేద + ఇకము. శకటరేఫము ఆగమము.

67. అకారమునకు అచ్చు పరంబగునప్పుడు అకారమునకు లోపమును యకారాగమమును బహుళంబుగనగు.

ఉ. మేనల్లుఁడు = మేనయల్లుఁడు = మేన + అల్లుఁడు.

పుట్టినిల్లు = పుట్టినయిల్లు = పుట్టిన + ఇల్లు.

68. స్త్రీవాచకములయొక్కయు తత్సమ సంబోధనాంతంబులయొక్కయు అంత్యాకారంబునకు లోపము లేదు.

ఉ. అమ్మయిచ్చెను = అమ్మ + ఇచ్చెను.

దూతయితఁడు = దూత + ఇతఁడు.

ప్రియుండయేగుము = ప్రియుండ + ఏగుము.

69. వ్యతిరేక క్త్వార్థకముయొక్క అంత్యాకారమునకు అచ్చుపరంబగునపుడు అల్లోపము విభాషనగు.

ఉ. చూడకయరిగెను = చూడకరిగెను = చూడక + అరిగెను.

70. ఉము, ఉండు, ఉ, ఉరె, ఈప్రత్యయములకు పూర్వము ప్రార్థనార్థక కప్రత్యయముయొక్క అకారమునకు లోపము నిత్యము.

ఉ. చేయకుము. చేయకుండు. చేయకు. చేయకురె.

చేయక—గ్రామ్యమునందు ప్రార్థనార్థకము. అ. శెయ్యక్క. దానికి మధ్యమపురుషమునందు ఉము, ఉండు, ఉ, ఉరె ప్రత్యయములు అధికముగావచ్చినవి.

71. పేదాదిశబ్దములకు ఆలుశబ్దము పరముకాఁగా రేఫాగమంబు అగు.

ఉ. పేదరాలు = పేద+ఆలు. జవరాలు=జవ+ఆలు.
బీదరాలు = బీద+ఆలు. అయిదువరాలు= అయిదువ+ఆలు.
ముద్దరాలు = ముద్ద+ఆలు. మనుమరాలు=మనుమ+ఆలు.
బాలెంతరాలు = బాలెంత+ఆలు. గొడ్డురాలు=గొడ్డు+ఆలు.
కోమరాలు = కోమ+ఆలు.

పేద-బీద. అ. పైదె=దరిద్రుఁడు, అశక్తుఁడు.

ముద్ద. సం. ముగ్ధ=అందగత్తె, తెలియనిది.

బాలెంత. సం. బాలవంత్=బిడ్డగలిగినది=ప్రసవవించినది.

జవ. సం. యువ, యౌవనశబ్దతద్భవము; జవ్వని.

72. తత్సమాకారాంత శబ్దములకు తుదియకారంబునకు ఆలుపరంబగుచో ఉత్వమును అగును.

ఉ. సమర్థురాలు=సమర్థ+ఉ+ఆలు.

బుద్ధిమంతురాలు=బుద్ధిమంత+ఉ+ఆలు.

పూర్వసూత్రముచే రేఫాగమము.

73. సంబంధార్థక ప్రత్యయములయిన అకారేకారములకు అచ్చుపరంబగునపుడు లోపము లేదు యాగమము అగును.

ఉ. నా+ఇల్లు=నాయిల్లు.

నాయొక్క-యిల్లు=నాయొక్క+ఇల్లు.

యొక్క అనునది షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయము.—

అ. ఉడై యను దానివలనఁ బుట్టినది. ఆ పదములో అకారము సంబంధార్థక ప్రత్యయము.

ఉ. వారియిల్లు=వారి+ఇల్లు.

వారలయిల్లు=వారల+ఇల్లు.

తనయిల్లు=తన+ఇల్లు.

మన, మా, మీ, నీ, నా, వారి, వారల తన, తమ మొదలయినవి సంబంధార్థక ప్రత్యయాంతములు.

(సర్వనామప్రకరణము చూడుఁ.)

74. మధ్యమపురుషక్రియల అంతేకారమునకు లోపంబగు.

ఉ. వచ్చితివిచ్చటికి=వచ్చితివి+ఇచ్చటికి, వచ్చితిరిచ్చటికి= వచ్చితిరి+ ఇచ్చటికి.

75. ప్రథమోత్తమపురుష క్రియల అంతేకారమునకు లోపము వైకల్పికము.

ఇత్తునకు వెనుక అచ్చు రాఁగా ఇ లోపంబు లేనియెడల యాగమము బహుళంబుగానగును.

అదియేమి } = అది+ఏమి.
అదేమి

అవియేవి } = అవి+ఏవి.
అవేవి

మఱియెప్పుడు } = మఱి+ఎప్పుడు.
మఱెప్పుడు

చేయియిచ్చెను = చేయి+ఇచ్చెను.

చేయనియెడల = చేయని+ఎడల.

ఇచ్చట యకారము ఆగమముగా వచ్చుటకు కారణము ఇకారము తాలవ్యమగుటయె. ఇట్లె ఉత్తునకు పరముగా అచ్చువచ్చునపుడు దానికి లోపములేనియెడల వకారము ఆగమమగును. ఇట్లు సవర్ణాగమమువచ్చు నియమము అకారాకారములకు లేదు అచ్చులకు మధ్యమున సంధియందు య వ ర ఱ న లు ఆగమములగును. వీనిలో తఱుచుగావచ్చునవి యకారవకారములు. ఈవిధి ఇకారోకారములకు వెనుక నిత్యము.

పదాంతస్సంధియందు అ. ఇవర్, తె. వీరు, అ. ఎవర్, తె. ఎవరు అనుపదములందు వకారము సూత్రవిరుద్ధముగా అఱవమునందు ముందువచ్చి తెనుఁగునందును కలిగియున్నది.

76. ఉత్తునకు అచ్చుపరంబగునపుడు లోపంబగును.

వాఁడేగెను = వాఁడు + ఏగెను.
పుష్పంబలరెను = పుష్పంబు + అలరెను.
చేయక = చేయు + అ + క.

పదాంతస్సంధియందు ఉత్తున లోపములేనియెడ వకారము ఆగమమగును.

తరువు = తరు + వ్ + ఉ.
విష్ణువు = విష్ణు + వ్ + ఉ.
గోవు = గో + వ్ + ఉ.

ఉకార వకారములు ఓష్ఠ్యములగుటచే సవర్ణములు. కాఁబట్టి ఉకారమునకు పరంబుగ వకారాగమము వచ్చునది.

౭౫ వవిధి చూడుము.

77. ప్రథమా విభక్త్యంతములకు పరమయిన పరుషములకు గ స డ ద వలు బహుళముగా నాదేశంబు లగును.

ఉ. రాజు + కొట్టెన్ = రాజుగొట్టెన్, రాజుకొట్టెన్.
కృష్ణుఁడు + చూచెన్ = కృష్ణుఁడుసూచెన్, కృష్ణుఁడుచూచెన్.
రావణుఁడు + టక్కరి = రావణుఁడుడక్కరి, రావణుఁడుటక్కరి.

భృత్యుఁడు + తెచ్చెన్ = భృత్యుఁడుదెచ్చెన్, భృత్యుఁడు తెచ్చెన్.
రాముఁడు + పలికెన్ = రాముఁడువలికెన్, రాముడుపలికెన్.
రారు + కదా = రారుగదా, రారుకదా.
కూడుదురు + పాయుదురు = కూడుదురు వాయుదురు.

అనియీకార్యము క్రియలకు వెనుకను వచ్చును.

78. తెనుఁగు పదములకంటెఁ బరమ్మయిన సంస్కృతపదంబులయందుండు క చ ట త పలు గ స డ ద వలు గావు.

ఉ. మగఁడు + కరుణించె = మగఁడుకరుణించె.
తమ్ముఁడు + చతురుఁడు = తమ్ముఁడుచతురుఁడు.
కొడుకు + టంకాయుధుఁడు = కొడుకుటంకాయుధుఁడు.
తండ్రిమాట + తథ్యము = తండ్రిమాటతథ్యము.
ఈపని + పుణ్యము = ఈపనిపుణ్యము.

79. ద్వంద్వసమాసమునందు పూర్వపదాంతస్వరమునకు పరమయిన పరుషములకు గ స డ ద వలు ఆదేశంబు లగును.

ఉ. కూర + కాయ = కూరగాయలు.
కాలు + చేయి = కాలుసేతులు.
టక్కు + టెక్కు = టక్కుడెక్కులు.
అన్న + తమ్ముఁడు = అన్నదమ్ములు.
రాక + పోక = రాకవోకలు.

కంఠతుండెములు, అందచందములు, అప్పాచెల్లెండ్రు ఇత్యాది ప్రయోగములును గలవు. "కశ్యపునిభార్యలిరువు రప్పాచెల్లెండ్రనిమిషుల నసుర గణములఁగనిరి." నిర్వచనోత్తరరామాయణము. "అక్కాచెల్లెండ్రయ్యును." భాగ.

80. కర్మధారయ సమాసంబునందు చిఱు మొదలయిన వానికి అజాదిపదములు పరమగుచో పదాంతస్వరమునకు లోపమును లుప్తసర్వమునకు పూర్వమయిన హల్లునకు ట ద్విత్వమునగు.

ఉ. కుఱు + ఉసురు = కుట్టుసురు. అ. కుఱ్ఱుయిర్.
చిఱు + ఎలుక = చిట్టెలుక. ,, శిఱ్ఱెలి.
కడు + ఆణి = కట్టాణి. ,, కట్టాణి.
నిడు + ఊరుపు = నిట్టూరుపు ,, నెట్టుయిర్పు.
నడు + ఏఱు = నట్టేఱు. ,, నట్టాఱు.

వీనిలో కుఱ్ఱుయిర్ శిఱ్ఱెలి అను అఱవపదంబులందు శకటరేఫద్విత్వమునకు టకారద్విత్వము ఆదేశము.

81. వేముప్రభృతులకును కనుము ప్రభృతులకును సంబంధార్థకమయిన అప్రత్యయము వచ్చును. వేముప్రభృతుల మకారమునకు బిందుపూర్వక పకారమును కనుము ప్రభృతుల మకారమునకు పకారమును ఆదేశంబులగు.

ఉ. వేము + అ + చెట్టు = వేఁపచెట్టు.
పాము + అ + ఱేఁడు = పాఁపఱేఁడు.
నాము + అ + చేను = నాఁపచేను.
అమ్ము + అ + ములికి = అంపములికి.
ఎమ్ము + అ + గూఁడు = ఎంపగూఁడు.
కనుము + అ + గడ్డి = కనుపగడ్డి.
ఇనుము + అ + దారి = ఇనుపదారి.
మినుము + అ + పప్పు = మినుపపప్పు.

ఎనుము + అ + దూడ = ఎనుపదూడ.

జనుము + అ + నార = జనుపనార.

వేము, నాము, పాము, ప్రేము, అమ్ము, ఎమ్ము, వేముప్ర భృతులు. కనుము, ఇనుము, ఉడుము, ఎనుము, జనుము, మినుము - కనుము ప్రభృతులు.

ఈశబ్దములలో కొన్ని అఱవమునందు బకారాంతముగా నుండును. సంధియందువచ్చు పకారము ఆ బకారస్థాన మందె వచ్చుచున్నది.

అ. వేమ్బు + అ + శెడి = వేప్పంజెడి.

82. అందు అను సప్తమీవిభక్తి ప్రత్యయము అంతము నందు కలిగినపదమునకు పరంబుగ సమాసమునందు షష్ఠ్యర్థక ములయిన, అన్ ఇ ప్రత్యయములు వచ్చును.

ఉ. నాయందు + కరుణ = నాయందు + అన్ + ఇ + కరుణ = నాయందని కరుణ = నాయందలికరుణ. అన్ ప్రత్యయ ముయొక్క నకారమునకు లత్వము.

✓ 83. ద్రుతప్రకృతికముయొక్క అంత నకారమ్మునకు పరి ముగవచ్చు పరుషములకు సరళంబులు ఆదేశంబులగు. ఆదే శములయిన సరళములకు ముందు నకారమునకు సంశ్లేషమును, అనుస్వారాదేశమును, స్వత్వంబును పాక్షికముగ నగును.

సంశ్లేషము నకారము పరమయినహల్లుతోఁ గూడుకొనుట. స్వత్వము నకారము ఉకారేకారములతోఁ గూడియుం డుట.

ఉ. పూచెన్ + కలువలు = పూచెన్గలువలు, పూచెంగవలు, పూచెఁగలువలు, పూచెనుగలువలు.

కడపటి యుదాహరణంబున స్వత్వంబువచ్చినది. అనఁగా నకారము ఎల్లప్పుడుండునట్లు అచ్చుతోఁజేరియున్నది.

84. సరళస్థిరంబులు పరంబులగునపుడు లోపంబును సంశ్లేషంబును స్వత్వంబును అగును.

ఉ. వచ్చెన్ + గోవులు = వచ్చెగోవులు, వచ్చెన్గోవులు, వచ్చెనుగోవులు. ఉఱిమెన్ + ఘనము = ఉఱిమెఘనము, ఉఱిమెన్ఘనము, ఉఱిమెనుఘనము. వచ్చెంధాత్రీపతి, పాడెంగంధర్వుఁడు - అని కొన్నిచోట్ల నకారము పూర్ణానుస్వారము అగును.

85. సమాసంబునందు ద్రుతంబునకు పరంబయిన ఉకారములోపించును.

ఉ. చిగురుంగైదువు, చిగురుఁగైదువు, చిగురున్గైదువు.
చిగురునుగైదువు అనిరాదు.

చిగురుశబ్దమునకు పరముగ షష్ఠ్యర్థక మయిన ఇన్ ప్రత్యయ మువచ్చినది. ఇకారలోపము రాఁగా నకారము మిగిలినది దానికి ద్రుతకార్యము.

తలన్ + ప్రాలు = తలంబ్రాలు, తలఁబ్రాలు, తలన్బ్రాలు. తలనుబ్రాలు అనిరాదు.

ఊరన్ + పిచ్చిక = ఊరఁబిచ్చిక, ఊరంబిచ్చిక ఊరన్బిచ్చిక. ఊరనుబిచ్చిక అనిరాదు.

తలన్ ఊరన్ శబ్దములకు అంతమునందుండు అన్ సప్తమీ విభక్తి ప్రత్యయము.

అట్లె కర్మణిప్రయోగంబునందు నకారాంతమైనభావ నామంబు పూర్వపదంబయి ఉత్తరమయిన పడుధాతుజన్యక్రియలతో సమస్తమయి వచ్చుటచేత నకారమునకు స్వత్వసంధి లేదు.

ఉ. చేయన్ + పడెను = చేయన్బడెను, చేయంబడెను, చేయఁబడెను.

86. ఉదంతమునకు పరంబుగవచ్చు ఇనాగమము పోలికచేత ఋకారాంతమునకు పరంబుగను వచ్చును.

ఉ. ధాతృ + అనుమతి = ధాతృననుమతి.

సంస్కృత పదంబులందు ఋ కారమును రు కారమువలెనే యుచ్చరించుట ఆంధ్రదేశస్థుల సంప్రదాయము. ఋ కారాంత పదములెల్లను రు కారాంతమువలె నుచ్చరింపఁబడుచున్నవి. కాఁబట్టి ఋ కారాంతములకు వెనుకను ఇనాగమము వచ్చుచున్నది.

పక్షాంతరమున; ధాతృశబ్దమునకు ఉండు ప్రత్యయము చేరఁగా ఉత్తునకు లోపము. ప్రత్యయాంతమందుండు డు కారమునకు ముందు అనుస్వారస్థానములో పూర్వముండిన నకారము రాఁగా, ధాతృన్ అనివచ్చును. రాముండు + ఆజ్ఞ = రామున్ + ఆజ్ఞ, 'రామునియాజ్ఞ'. ఇచ్చట రాముండు అను దానిస్థానములో రామున్వచ్చినట్టు, ధాతృఁడు అను దాని స్థానములో ధాతృన్ అనివచ్చును.

87. క్రిందవచ్చు సంధులయందు వచ్చెడునకారము పూర్వపదాంతమందు అప్యర్థకమయిన ఉన్ అవ్యయము చేతను సిద్ధించునది.

ఉ. నాకొఱకు + ఇచ్చెను = నాకొఱకిచ్చెను.

నాకొఱకున్ + ఇచ్చెను = నాకొఱకునిచ్చెను.

నాకు + ఇచ్చెను = నాకిచ్చెను.

నాకున్ + ఇచ్చెను = నాకునిచ్చెను.

నాయందు + ఆదరము = నాయందాదరము

నాయందున్ + ఆదరము = నాయందునాదరము.

ఇందు + ఉన్నాఁడు = ఇందున్నాఁడు.

ఇందున్ + ఉన్నాఁడు = ఇందునున్నాఁడు.

ఎందు + అరిగెను = ఎందరిగెను.

ఎందున్ + అరిగెను = ఎందునరిగెను.

చేసెడిన్ + అతఁడు = చేసెడినతఁడు.

చేసెడున్ + అతఁడు = చేసెడునతఁడు.

చేయున్ + అతఁడు = చేయునతఁడు.

చేయున్—ఇది భవిష్యత్కాల క్రియాజన్య విశేషణము.

అఱవము శెయ్యుమ్. ఈ అఱవశబ్దము శెయ్యుందు అని మాఱును. అట్లే తెనుఁగునందు చేయున్ పదము చేసెడు అని వచ్చును. దీనికి సముచ్చయార్థకమయిన ఉన్ చేర్చి ఉన్ ప్రత్యయోకారమునకు ఇత్వమును పాక్షికముగాఁ జేయఁగా చేసెడిన్, చేసెడున్ అనురూపములు సిద్ధించును.

వర్తమానార్థక క్రియా విశేషణమునకు పాక్షికముగ సముచ్చయార్థకమయిన ఉన్ ప్రత్యయము చేర్పఁబడుటచేత అది పాక్షికముగా నకారాంత మగును.

ఉ. చేయుచు + ఉన్నాఁడు = చేయుచున్నాఁడు.

చేయుచున్ + ఉన్నాఁడు = చేయుచునున్నాఁడు.

88. క్రిందవచ్చు సంధులయందు పూర్వపదమునకు షష్ఠ్యర్థకమయిన ఇన్ ఉ ప్రత్యయములు చేర్పఁబడుచున్నవి.

సొగసు	+	తనము	=	సొగసున్దనము.
చిగురు	+	కైదువు	=	చిగురున్గయిదువు.
తళుకు	+	గజ్జెలు	=	తళుకున్గజ్జెలు.
సింగంబు	+	కొదమ	=	సింగవున్గొదమ.
ఉన్నతంబు	+	గొడుగు	=	ఉన్నతంవున్గొడుగు.
గరువంబు	+	మురువు	=	గరువవున్మురువు.
సరసంబు	+	తనము	=	సరసవున్దనము.

ఈ సంధులయందు షష్ఠ్యర్థకమయిన ఇన్ ప్రత్యయము పూర్వపదంబులకు వెనుకవచ్చుచున్నది. ఇన్ ప్రత్యయముయొక్క ఇకారమునకు లోపము. సింగంబు మొదలయిన అంబు ప్రత్యయాంత నామముల బకారమునకు పకారాదేశము వచ్చుచున్నది. ఇన్ ప్రత్యయముయొక్క నకారమునకు పరమయినపదముయొక్క ఆదిపరుషస్థానములో వచ్చిన ఆదేశసరళముతో సంశ్లేషము. సంశ్లేషములేనిచో అనుస్వారాదేశము. గరువవున్మురువు మొదలయినవానిలో వుకారమునకు పూర్వమయిన అనుస్వారమునకు లోపమును అగును.

సరసంబు + మాట = సరసవుమాట, సరసంవుమాట.

ఈ సంధియందు పూర్వపదముయొక్క తుదిని షష్ఠ్యర్థమైన ఉ ప్రత్యయము వచ్చుచున్నది. పూర్వపదముయొక్క తుదినుండు అంబు ప్రత్యయముయొక్క బకారమునకు వకారము ఆదేశము. బకారమునకు పూర్వమయిన అనుస్వారమునకు వికల్పముగ లోపము.

ఇక్ ప్రత్యయముతోఁగూడిన సాగనుమొదలయిన పదములకు సాగనుయొక్క సాగనుకలిగిన ... అని అర్థము.

89. కర్మధారయ సమాసంబునందు ఉకారాంతంబునకు అచ్చు పరంబగునపుడు కొన్నిపదంబులందు ఇనాగమము అగును. ఇనాగమముయొక్క నకారమునకు టత్వమును ఇకారమునకు లోపమును వచ్చును.

ఉ. కఱకు + అమ్ము = కఱకుటమ్ము. పేరు + ఉరము = పేరుటురము.
నిగ్గు + అద్దము = నిగ్గుటద్దము. చిగురు + ఆకు = చిగురుటాకు.
సరసంబు + అలుక = సరసపుటలుక. పొదరు + ఇల్లు = పొదరుటిల్లు.
ఇనాగమముయొక్క ఇకారమునకు లోపమురాఁగా నకారమునకు టత్వము.

90. గుణవచనములయిన నల్లనాదులకు పరంబుగ పరుషమువచ్చునప్పుడు అకారములోపించును. నకారమునకు బిందుద్వాదేశంబును సంశ్లేషంబును వైకల్పికముగనగు.

ఉ. నల్లన + కాక = నల్లంగాక, నల్లన్గాక.
నల్లని + తనము = నల్లందనము, నల్లన్దనము.

91. తాను నేను పదములనకారము ప్రత్యయాంత నకారముకాక పోయినను దానికి ద్రుతకార్యము కలుగును. సంశ్లేషము లేదు.

ఉ. తాను + చదివె = తానుజదివె, తాఁజదివె.
తాను + వినె = తానువినె, తావినె.

నేను + కంటిని = నేనుగంటిని, నేఁగంటిని,

నేను + వచ్చితి = నేనువచ్చితి, నేవచ్చితి.

నకారమునకు పూర్వము దీర్ఘముండుటచేత దానిచోటవచ్చిన అనుస్వారమునకు నిత్యముగ నర్ధబింద్వాదేశము వచ్చును. తాంజదివె అని రాదు.

92. కొన్నిసమస్త పదంబులందు అఱవమునందు వచ్చె డుసంధివిధులె అఱవ పదములనుండివచ్చిన తెనుఁగు పదముల సంధులకు మూలము.

అ.

ప్రాయిల్లు	పఱి ఇల్.
లేఁగొమ్మ	ఇళంగొమ్బు.
ప్రాఁగెంపు	పఱింగెంపు.
తెందామర	తెందామరై.
పూఁదోఁట	పూందోట్టమ్.
క్రొక్కారు	పుదుక్కార్.
క్రీఁగాలు	కీఱ్ క్కాల్.
క్రీఁదొడ	కీఱ్ త్తొడై.

పఱిం ప్రాన్, పఱి ప్రా, ఇళమ్ లేన్, కీఱ్ క్రీ అనియు వచ్చి యున్నవి.

పుదు అనునది కుదు, క్దు, క్దొ, క్రొ అనిపరిణమించినది. వర్ణప్లుతి విధిచేతను ఉకారము దకారమునకు వెనుకఁబోయి ఒత్వమును బొందెను. పకార దకారములకు క్రమముగ కకార రేఫములు ఆదేశములు.

93. నిండు, నెఱి, నిఱు, సగము, వంక, పదములకు కొన్ని పదంబులు పరంబులగునపుడు ఆద్య వర్ణములు దప్ప మిగిలినవర్ణ ములకు లోపంబగు,

ఉ. నిండు + వెఱ = నివ్వెఱ.
నిండు + వెఱఁగు = నివ్వెఱఁగు.
నెఱ + తఱులు = నెత్తఱులు (పెద్దవళులు.)
నిఱు + పస్తు = నిప్పస్తు (శుష్కోపవాసము.)
సగము + కోరు = సంగోరు.
వంక + చెఱఁగు = వంజెఱఁగు.
సగము + పాలు = సాఁబాలు.

94. అచ్చునకామ్రేడితము పరమగునపుడు లోపము బహుళము.

ఔర + ఔర = ఔరౌర.
ఏమి + ఏమో = ఏమేమో, ఏమి యేమో.

95. ఆమ్రేడితము పరంబగునపుడు విభక్తిలోపము వైకల్పికముగ నగు.

ఉ. అప్పటికిన్ + అప్పటికిన్ = అప్పటప్పటికిన్, అప్పటికప్పటికిన్.
ఇంటన్ + ఇంటన్ = ఇంటింటన్, ఇంటనింటన్.
ఊరన్ + ఊరన్ = ఊరూరన్, ఊరనూరన్.

ఇంచుక, నాఁడు మొదలగువానికి అంత్యవర్ణలోపము వైకల్పికము.

ఉ. ఇంచుక + ఇంచుక = ఇంచించుక.
నాఁడు + నాఁడు = నానాఁడు.

నాఁడు నాఁడు అని లోపంబులేనిసంధియు ఇంచు కించుక అనుసంధియుఁగలవు. దీనియందు ఇంచుకపదముయొక్క అంత్యాకారమునకుమాత్రము లోపము.

96. శబ్దపల్లవములో పడు క్రియకుముందు కేవల ధాత్వర్థవ్యాపార కర్తృపదముయొక్క 'ము' వర్ణమునకు లోపపూర్ణబిందువులు విభాషనగు.

ఉ. సంతోషము + పడెన్ = సంతోషపడెన్
సంతోషంపడెన్
సంతోషముపడెన్.

కేవలధాతువు పడు అనునది. ధాత్వర్థ వ్యాపార కర్తయనఁగా — పడుధాతువుచేఁ జెప్పఁబడినకార్యము కలుగుట (ఉద్భవించుట). కలుగునది సంతోషము. సంతోషము కలుగుటకు ఆధారమైన దేవదత్తాదులు, సంతోషపడెను అను శబ్దపల్లవక్రియకు కర్త.

అశ్వముపడెన్. పడుక్రియకును, ధాత్వర్థమయిన పడుటకును, అశ్వము కర్తయగుటచే అశ్వపదము కేవలధాత్వర్థ వ్యాపారకర్త కాదు.

97. పదాంతస్సంధియందు అనేకవిధములయిన ఆగమాదేశములు కనఁబడుచున్నవి. వానిని క్రియాప్రకరణములందును మెండుగాఁ జూడవచ్చును. వానిలోఁ గొన్నింటినిమాత్రము ఇక్కడఁ జెప్పెదను.

98. ఎఁడు, ఇంచు ప్రత్యయములు పరమగుచో పూర్వపదాంత స్వరములకు లోపము.

వీసె + ఎఁడు = వీసెఁడు.

పఠించు + ఇంచు = పఠింపించు.

99. అనునాసికములకు స్పర్శము పరమగుచో బింద్వాదేశములగును.

కొన + అగ్గు = కొనగు = కొంగు.

వణ + అగు = వణగు = వంగు.

కనుట = కంట.

కెంపు = అ. శెమ్బు.

తంపు = అ. తణ్ + పు = తమ్బు.

100. అజాది విభక్తిప్రత్యయములు పరమగుచో ప్రాతిపదికాంతములయిన న ర ఱ ల యలకు టకార తకారములు ఆదేశంబులగును. యకారమునకు తకారము.

మన్ను	మంటి	మంటన్	మంటిన్.
కన్ను	కంటి	కంటన్	కంటిన్.
నూరు	నూటి	నూటన్	నూటిన్.
ఏఱు	ఏటి	ఏటన్	ఏటిన్.
చేయి	చేతి	చేతన్	చేతిన్.
వాయి	వాతి	వాతన్	వాతిన్.
పల్లు	పంటి	పంటన్	పంటి, లకారమునకు నకారాదేశము ఆదేశ నకారమునకు టత్వము.

101. కొన్నిపదంబులలో నకారమునకు పరమయిన తకారమునకు టత్వమును, దకారమునకు డత్వమును పాక్షికముగ నగు.

ఆంధ్రశబ్దతత్త్వము.

అనితిని = అంటిని.   వినితిని = వింటిని.

అనుతన్ = అంటన్.   వినుతన్ = వింటన్.

అనుదురు   అందురు   అండురు.

102. ధాత్వంత యకారములకు తాలవ్యాచ్చు పరమగుచోఁ సకారమాదేశమగును.

చేయు + ఎన్ = చేసెన్.   చేయు + ఇ = చేసి.

103. ఇట్లు ఇతరమైన సంధివిధులు ఊహ్యంబులు.

నామప్రకరణము.

104. నామములు ఏడువిధములు; ౧. సామాన్యనామములు.
౨. సంజ్ఞానామములు.
౩. సముదాయనామములు.
౪. ధాతుజన్యపురుషనామములు.
౫. భావనామములు.
౬. సంఖ్యానామములు.
౭. సర్వనామములు.

౧. సామాన్యనామము, ఒకజాతికిఁజేరిన వ్యక్తులను సామాన్యముగా బోధించునది; ఉ. పశువు, పక్షి, గోవు, మనుష్యుఁడు, మొదలయినది.

౨. సంజ్ఞానామము, ఒకవ్యక్తిని అనఁగా వస్తువును మాత్రము బోధించేనది. రాముఁడు, కృష్ణుఁడు, బుక్కరాయఁడు, అశోకుఁడు, కాళిదాసుఁడు.

౩. సముదాయనామము, సమూహమును బోధించునది; ఉ. బ్రాహ్మణ్యము 'బ్రాహ్మణసమూహము.' లోకము 'జనులసమూహము.' మొ.

౪. ధాతుజన్యపురుషనామము, ధాతువువలనఁ బుట్టి కాలత్రయమునుజూపుచు వాఁడువారు మొదలయిన విభక్తిప్రత్యయములను

బొందునది; ఉ. చేయువాఁడు, చేయుచున్నవాఁడు, చేసినవాఁడు. మొ.

౫. భావనామము, భావమనఁగా శుద్ధమయిన ధాత్వర్థము. దానిని బోధించునది; ఉ. వచ్చుట, తెచ్చుట, పోవుట, ఆడుట; రాక, పోక, ఆట; రామి, తేమి, పోమి, ఆడమి. మొ.

౬. సంఖ్యానామము, సంఖ్యను సంఖ్యేయమును బోధించునట్టిది. సంఖ్యేయమనఁగా సంఖ్యచేయఁదగినది; ఉ. (సంఖ్య) ఒకటి, రెండు, మూఁడు, నాల్గు. (సంఖ్యేయము) ఒకఁడు, ఇరుగురు, ముగ్గురు, నలుగురు. మొ.

౭. సర్వనామము. వాక్యమునందు నామములకు బదులుగా వచ్చునది; ఉ. వాఁడు, వీఁడు, ఎవఁడు, నేను, నీవు. మొ.

105. నామములు పురుషభేదమును బట్టి మూఁడు విధములు.

౧. ప్రథమపురుషము.
౨. మధ్యమపురుషము.
౩. ఉత్తమపురుషము.

సర్వనామేతరములయిన యన్ని నామములును, వాఁడు వీఁడు మొదలయిన సర్వనామములును ప్రథమపురుషమనఁబడును.

౧. నీవు, మీరు, ఈవు, ఈరు మధ్యమపురుషమనఁబడును.

౨. నేను, ఏను, నేము, మేము, ఏము ఉత్తమపురుషమనఁబడును.

106. నామములకు లింగవచనవిభక్తులుగలవు.

పుంలింగము,	పురుషవాచకము.
స్త్రీలింగము,	స్త్రీవాచకము.
నపుంసకలింగము,	మనుష్యులు, దేవతలు వీరికంటె నితరమయిన జంతువులను నిర్జీవ వస్తువులను తెలుపునది.

ఈలింగములు మూఁడువిధములఁ దెలుపఁబడును.

౧. ప్రత్యయముచేత,

పుం.	స్త్రీ.
చిన్నవాఁడు.	చిన్నది.
పెద్దవాఁడు.	పెద్దది.
ఆటకాఁడు.	ఆటకత్తె.
సొగసుకాఁడు.	సొగసుకత్తె.
ఒకఁడు	ఒకతె.
బోయఁడు	బోయత.
బోయవాఁడు.	బోయది.
వ్రేఁడు.	వ్రేత.
బల్లిదుఁడు.	బల్లిదురాలు.
బెట్టిదుఁడు.	బెట్టిదురాలు.
రాజు.	రాణి.
దేవర.	దేవేరి.

పుం.	స్త్రీ.
పుత్రుఁడు	పుత్రి.
గుణవంతుఁడు.	గుణవతి, గుణవంతురాలు.
జ్ఞానవంతుఁడు.	జ్ఞానవతి, జ్ఞానవంతురాలు.
వగలాఁడు.	వగలాఁడి.
చెంచు.	చెంచెత.
చాకి	చాకిత.
మాతులుఁడు	మాతులాని
ఆచార్యుఁడు	ఆచార్యాని.

౨. ముందొకపదముచేర్చుటచేత,

మగబిడ్డ.	ఆఁడుబిడ్డ.
కోడెదూడ.	పెయ్యదూడ
కుఱ్ఱదూడ,	పడ్డదూడ.
పుంజుకోడి	పెట్టకోడి.

3. వేఱువేఱుమాటలు ఉపయోగించుటచేత,

తండ్రి.	తల్లి.
తాత	అవ్వ.
మగఁడు.	పెండ్లము.
అన్న.	అక్క.
అల్లుఁడు	కోడలు.
పిత.	మాత.
వరుఁడు.	వధువు.
తమ్ముఁడు	చెల్లెలు.
కొడుకు.	కూఁతురు.

పుం.	స్త్రీ.
పుంజు.	పెట్ట.
ఎద్దు	ఆవు.
పోతు.	పెంటి.
గోడా.	గోడిగ.

వచనములు రెండు.—౧ ఏకవచనము.

౨ బహువచనము.

ఏకవచనము—ఒకవస్తువును బోధించునది; ఉ. రాముఁడు, కృష్ణుఁడు, వనము, ధనము, లత, నది, తరువు, మొ.

బహువచనము.—ఒకటికి అధికమయిన సంఖ్య గలిగిన వస్తువులను బోధించునది; ఉ. రాములు, కృష్ణులు, వనములు, ధనములు, లతలు, నదులు, తరువులు, మొ.

107. నామములకును ఇతరనామములకును, నామములకును ఆఖ్యాతములకును, అర్థమందుఁగలుగు సంబంధములను దెలుపునట్టి రూపభేదములు విభక్తులనఁబడును. ఈవిభక్తులు ప్రత్యయములచేఁ దెలుపఁబడును.

విభక్తిప్రత్యయములు:—

అండు, అఁడు, ఉండు, ఉఁడు, అది, ది, అము, అమ్ము, అంబు మొదలయినవి—ప్రథమైక వచనంబునందగు.

అలు, ఉలు, లు, అరు, ఉరు, రు, అవి, వి మొదలయినవి—ప్రథమా బహువచనంబునందగును.

అన్, ఇన్, ఉన్, గురించి, కూర్చి—ద్వితీయ.
అన్, చేతన్, చేన్, తోడన్, తోన్, చేసి—
తృతీయ.
కి, కు, కయి, కొఱకు—చతుర్థి.
కంటెన్, వలనన్, పట్టి, ఉండి, తొట్టి, కొ
లెన్, చేసి—పంచమి.
కి, కు, అ, ఇ, ఉ, అన్, ఇన్—షష్ఠి.
అన్, ఇన్, ఉన్, అందు, లోన్, లోపలన్—
సప్తమి.

108. వీనిలోఁ గొన్ని శుద్ధప్రత్యయములు. ఇతరములు పదములు. ప్రత్యయములకు పూర్వమయినస్వరమే యంతము నందు ఉచ్చారణార్థముగా వచ్చును. అకారాది ప్రత్యయము నకు ఎకారాది ప్రత్యయమునకును అంతమునందు ఉకారము వచ్చును. వీనికి నుదాహరణములం గ్రిందఁ జూడుము.

శుద్ధ విభక్తిప్రత్యయములకు ఉదాహరణములు.

ద్వి.	అన్	లతనుజూచెను.
	ఇన్	హరినిజూచెను.
	ఉన్	శంభువును వేఁడెను.
తృ.	అన్	పంటనుగొఱికెను.
చ.	కి	హరికివందనము.
	కు	శంభునకుమంగళము.
ష.	ఇ	రామునియాజ్ఞ, గురునియుపదేశము.
	అ	మనపుస్తకము, పాఁపఱేఁడు, ఇనుపదారి.
	ఉ	దేశంపుజనులు.
స.	అన్	ఇంటనున్నాఁడు.
	ఇన్	మదినిదలఁచెను.

109. విభక్తిప్రతిరూపకములు పదాంతమునందు వచ్చి విభక్త్యర్థములనిచ్చు నామ క్రియాపదములు.

చేతన్, చేన్, తోడన్, తోన్, కొఱకు, వలనన్, కొలెన్. లోన్, లోపలన్—ఇవి విభక్త్యంతములైన నామములు.

పట్టి, ఉండి, తొట్టి, చేసి, కూర్చి, గుఱించి—క్త్వార్థక క్రియలు. ఇవి పూర్వపదములతోఁ జేరి విభక్త్యర్థములనిచ్చును.

కి, కు, కయి. కయియందు కి కు లకు అయి చేర్పఁబడి యున్నది. అయి అగుధాతు క్త్వార్థకము.

చేతన్ మొదలయినవి షష్ఠ్యంతమయిన నామముతోఁ జేరి తృతీయాద్యర్థముల నిచ్చును.

ఉ. రామునిచేతన్=చేయి+అన్. చేతన్='హస్తమునందు' అనఁగా హస్తమును సాధనముగాఁ జేసికొని అనియర్థము.

తోడన్=తోడు+అన్. తోడన్='సహవాసమునందు'. తోడు, 'సహవాసము' 'సంగము' 'చేరిక'. రామునితోడన్ 'రామునియొక్క సహవాసమునందు' అని యర్థము.

కొఱకు=కొఱ+కు. కొఱ 'ప్రయోజనము', రామునికొఱకు 'రామునియొక్క ప్రయోజనమునకు' అనియర్థము.

వలనన్=వలను+అన్. వలను 'పక్షము' 'పార్శ్వము' వలనన్ 'పార్శ్వమునందు'.

ఉ. రామునివలనన్='రామునియొక్క పార్శ్వమందు' అనఁగా రాముఁడు హేతువు కాఁగానని యర్థము.

కోలెన్ = కొలెన్ = కొనన్. తుమున్నంతావ్యయము. 'కొనఁగా' అనియర్థము.

ఉ. నాటన్ గోలెన్ = నాటన్ + కోలెన్. నాటన్ 'నాటియందు' కోలెన్ 'కొని' 'ఆదినమందుకొని' అనఁగా 'ఆదినము మొదలుకొని' అనియర్థము. కొనన్ పదముయొక్క నకారమునకు లత్వము. అకారమునకు ఎత్వము.

లోన్ = లో + అన్. అ. ఉళ్లాల్. ఉళ్-లో, ఆల్-చేతన్

ఉ. ఇంటిలోన్ 'ఇంటియొక్క లోభాగమునందు'.

లోపలన్ = లోపలు + అన్.

ఉ. ఇంటిలోపలన్ = 'ఇంటియొక్క లోభాగమునందు'.

పట్టి = పట్టు + ఇ. క్త్వార్థకము ఇ ప్రత్యయము. పట్టి 'గ్రహించి'.

ఉ. చేయుటంబట్టి = చేయుటను + పట్టి. 'చేయుటవలన'.

ఉ. ఉండి = ఉండు + ఇ. 'నిలిచి'.

పర్వతమునుండి 'పర్వతమునందుండి' 'పర్వతమునువిడిచి'

ఉ. తొట్టి = తొట్టు + ఇ. 'ఆరంభించి' తొట్టు 'స్పృశించు' 'ఆరంభించు'.

'వనకేళీ కౌతుకమునఁ జనియెను శర్మిష్ఠఁ దొట్టి సఖులెల్ల ముదంబునఁ గొలిచిరాఁగ'. భార. ఆ.—శర్మిష్ఠఁ దొట్టి 'శర్మిష్ఠను మొదలుగాఁగొని' అనియర్థము.

ఉ. చేసి = చేయు + ఇ. చేయు ధాతువుయొక్క క్త్వార్థకరూపము.

వచ్చుటం జేసి 'వచ్చుటను కారణముగాఁ జేసి' 'వచ్చుటచేతన్' అనియర్థము.

కూర్చి, గుఱిచి, అ. కుఱి 'గురుతుచేయు' అను ధాతువు వలనఁ బుట్టిన తె. గుఱుచు అను ధాతువునకు క్త్వార్థకరూపము.

కి - కు - ప్రత్యయములు ప్రయోగమునందు విభక్తి ప్రతిరూపకశబ్ద తుల్యంబులు కాఁబట్టి విభక్తి ప్రాతిపదికములతోఁ జేర్పఁబడును.

ఈ కికు ప్రత్యయములమూలరూపము పూర్ణశబ్దముగానుండ వలయు. అది చింత్యము.

ఉ. రామునికి, కృష్ణునికి, శంభునకు—రామునికయి, కృష్ణునికయి, శంభునకయి, అ. రామనుక్కాయి. క. రామనిగాగి.

యొక్క- అ. ఉడయ ఇదిమాత్రము నామవిశేషణము.

ఉ. రామునియొక్క. అ. రామనుడైయ.

విభక్తిప్రత్యయములు.

110. ఉండు, ఉఁడు ప్రత్యయములు తత్సమదేశ్య పదంబులకు వచ్చును.

ఉ. (తత్స.) కృష్ణుండు, కృష్ణుఁడు, గోవిందుండు, గోవిందుఁడు. దామోదరుండు, దామోదరుఁడు, శివుండు, శివుఁడు,

(తద్భ. దే.) అక్కజుండు, అక్కజుఁడు, కందుండు, కందుఁడు, కొమరుండు, కొమరుఁడు, చందురుండు, చందురుఁడు, జముండు, జముఁడు, మొక్కలుండు, మొక్కలుఁడు; కావలుండు, కావలుఁడు, బెట్టిదుండు, బెట్టిదుఁడు, బెడిదుండు, బెడిదుఁడు.

బెట్టిదుండు=బెట్టి+ఉండు. (బెట్టు=ఉద్ధతి.) బెట్టియుండు - బెట్టిదుండు. యాకు దాదేశము.

బెడిదుండు=బెడి+ఉండు. (బెడి=బెడిదము=క్రౌర్యము) దీనియందును యాకుదాదేశము.

వీనిలోఁ గొన్నింటికి స్త్రీలింగమునందు ఆలు ప్రత్యయమును నపుంసకలింగమునందు అముప్రత్యయమును జేర్పఁబడును.

బల్లిదము, బల్లిదురాలు, కొమరురాలు.

111. అండు, అఁడుప్రత్యయములు తద్భవదేశ్యములందు మాత్రము వచ్చును.

ఉ. గండఁడు.	క. గండను.
మిండఁడు.	,, మిండను.
మగఁడు.	అ. మగన్.
మనమఁడు.	,, మఱుమగన్.
రాయఁడు.	సం. రాజ.
పాపఁడు.	
బాఁపఁడు.	అ. పార్పాన్. సం. బ్రాహ్మణ.
ముదుకఁడు.	,, ముదువన్.
ప్రేఁడు.	సం. పల్లవ. అ. పల్లవన్.
కయిరఁడు =	'ఒకజాతిగుఱ్ఱము'
కత్తళఁడు =	'తెల్లనిగొరిజ తోఁక వెండ్రుకలు గలనల్లని గుఱ్ఱము'=కత్తలాని. సం. కర్తలాణః
జన్నఁడు =	'ఒకజాతిగుఱ్ఱము'.
నీలఁడు =	'నీలవర్ణముగలగుఱ్ఱము'.
పులియఁడు=	'పులివలెశౌర్యముగలకుక్క'

కయిరఁడు మొదలయినవి పుంలింగప్రత్యయాంతములయినను నపుంసకలింగమందుఁ బ్రయుక్తము లగును.

112. పగతుఁడు మార్తుఁడు విల్తుఁడు ఈశబ్దములలో ప్రత్యయవకారమునకు తాదేశము.

ఉ. పగతుఁడు = పగవుఁడు. అ. పగైవన్, 'శత్రువు'; పగై, తె. పగ, 'ద్వేషము'

(గట్టు), విల్తుఁడు=విల్లవుఁడు. అ. విల్లవన్. విల్, తె. విల్లు.

మార్తుఁడు. అ. మాఱువాన్, మాఱు 'వేఱయి యుండుట'.

113. కొన్ని పదంబులందు అండు, ఉండు ప్రత్యయముల యొక్క ఆద్యములయిన అచ్చులకు లోపము అగును.

కల్లరీఁడు = కల్లరి+వాఁడు=కల్లరియఁడు = కల్లరీఁడు. కల్లరి 'అసత్యము పలుకువాఁడు'. ఈశబ్దమునకు వాఁడు ప్రత్యయముచేరఁగా కల్లరివాఁడు అనినిలుచును. ఆ కారమునకు హ్రస్వాదేశము రాఁగా కల్లరివఁడు అని యగును. వర్ణసమీకరణవిధిచే వకారమునకు యకారాదేశము వచ్చెను. ఇకార యకారములకు ఈకారాదేశము రాఁగా కల్లరీఁడు అని సిద్ధించెను.

మొక్కలీఁడు = మొక్కలి+వాఁడు; మొక్కలి=ముష్కరుఁడు.

అటమటీఁడు=అటమట+వాఁడు, 'అటమట కలిగినవాఁడు;' అటమట=వంచన. అటమటశబ్దము యొక్కతుదియకారము ఇకారము కాఁగా, వాఁడు ప్రత్యయము యొక్కఆకారమునకు హ్రస్వమును, వకారమునకు యకారాదేశమును, ఇకార యకారములకును ఈయాదేశమును పూర్వమువలె వచ్చినవి.

కమ్మతీఁడు = కమ్మతము+వాఁడు. ములోపము. మిగిలినవి పూర్వమువలె.

కొండీఁడు = కొండెము+వాఁడు. ములోపము. కొండెవాఁడు. ఎకారమునకు ఇత్వము. మిగిలినవి పూర్వమువలె.

ఎకిమీఁడు = యజమానుండు = ఎకిమానుండు = ఎకిమాండు = ఎకిమీఁడు. యకారమునకు ఎత్వము. జకారమునకు కిత్వము. నులోపము. ఆకారమున కీత్వము.

అట్టిఁడు = అట్టి + వాఁడు. "ఈవసుధాధినాథులజయించినయట్టిఁడ." భార. ఆది.

ఇట్టిఁడు = ఇట్టి + వాఁడు. "ఎఱుఁగమే మేపురమతం డిట్టిఁడగుట." భార. శా.

ఎట్టిఁడు = ఎట్టి + వాఁడు. "ఎట్టిఁడునాని జేఱుఁడు." రా. సు.

ఏఁడు = అ. ఇక్రైవణ్.

ఇక్రైవఁడు. వణ్ ప్రత్యయము వకారమునకు యత్వమయినది.

ఇక్రైయఁడు = ఏయఁడు = ఏఁడు.

114. వృద్ధాదులకు ఉండు ప్రత్యయాంతరూపమును ఉకారాంతరూపమును గలవు.

వృద్ధుండు	మూర్ఖుండు	చార్వాకుండు	నీచుండు	గృహస్థుండు.
వృద్ధు	మూర్ఖు	చార్వాకు	నీచు	గృహస్థు.

వృద్ధు అని ఉకారాంతరూపమునకుఁగారణము—వృద్ధర్ గళ్ అను అఱవబహువచనము సంశ్లేషముచే వృద్ధులు అనిరూపమునుపొందెను. ఈ ఈసంశ్లేష రూపమునందు ఉలు అనుభాగము బహువచనప్రత్యయముగా గ్రహింపఁబడుటచే వృద్ధు అనురూపము ఏకవచనమునందు సిద్ధించెను. అఱవములో వృద్ధర్ గళ్ అను బహువచనరూపము వృద్ధాళ్ అని గ్రామ్యభాషయందయి తెనుంగునందు వృద్ధులు అను రూపమువచ్చెను.

115. అసురశబ్దమునకు అసురుఁడు అసుర అని రెండు రూపములుగలవు.

అ. అసురర్గళ్ అసురాళ్ అనిమాఱును. అసురాళ్ తెనుఁగున అసురలు అయ్యెను. అసురలుశబ్దమును అసుర + అలు అని విభజింపఁగా, అసురశబ్దము ఏకవచనమునకు సిద్ధించె.

116. అట్లె దూతాదిశబ్దములకు అకారాంత రూపము పాక్షికముగఁ గలుగును.

దూతుండు,దూత;యోధుండు,యోధ;శుంఠుండు,శుంఠ.

117. మహద్వాచకములయిన ఉకారాంతశబ్దములకు ఉ ప్రత్యయము బహుళముగ నగు. దానికిని ప్రాతిపదికాంత్యో కారమునకును నడుమ వకారాగమంబగును.

ఉ. విష్ణువు =విష్ణు +వ్ +ఉ. పక్షమున విష్ణుఁడు.
శంభువు=శంభు +వ్ +ఉ. పక్షమున శంభుఁడు.
వసువు =వసు +వ్ +ఉ. పక్షమున వసుఁడు.

అమహద్వాచకములకు ఉప్రత్యయము నిత్యముగానగు.

ఉ. తరువు = తరు + వ్ + ఉ.
మధువు= మధు + వ్ + ఉ.
ధేనువు= ధేను + వ్ + ఉ.
గోవు = గో + వ్ + ఉ.

ఉప్రత్యయము నపుంసకలింగములకు నిత్యమగుటంజేసి తరువు మొదలయినవానికి వేఱురూపములు లేవు.

118. కద్రూశబ్దమునకు అప్రత్యయమును అంతోకారమునకు హ్రస్వమును అగును.

ఉ. కద్రువ=కద్రూ+వ్+అ. కద్రువ 'నాగమాత'.

119. ఋకారాంతంబులందు సామాన్యముగా సంస్కృత ప్రథమైకవచనముయొక్క ఆకారమునకు హ్రస్వాదేశము చేయుటచేతనును, విధాత్రాదిశబ్దములందు పాక్షికముగా ప్రాతిపదికమునకు ఉండు ప్రత్యయము చేర్చి ఉలోపము చేయుటచేతనును ప్రథమైకవచనములు సిద్ధించును.

ఉ. భ్రాత	సం.	భ్రాతా.
జామాత	,,	జామాతా.
కర్త	,,	కర్తా.
భర్త	,,	భర్తా.
హర్త	,,	హర్తా.
పిత	,,	పితా.
మాత	,,	మాతా.
విధాత. విధాతృఁడు	,,	విధాతా.
ధాత. ధాతృఁడు	,,	ధాతా.
దాత దాతృఁడు.	,,	దాతా.
సవిత సవితృఁడు,	,,	సవితా.
నేత నేతృఁడు.	,,	నేతా.

120. దీర్ఘాంతశబ్దంబుల యంతస్వరంబునకు హ్రస్వంబగు.

ఉ. రమ — రమా.
వనిత — వనితా.
లక్ష్మి — లక్ష్మీ.
గౌరి — గౌరీ.

ఏకాక్షరంబునకు హ్రస్వంబురాదు.

ఉ. క్ష్మా, భా, శ్రీ, స్త్రీ, ఛీ, ధీ.

అపవాదము; భ్రూ, గోశబ్దములకు ఉప్రత్యయంబగును.

ఉ. భ్రూవు = భ్రూ+వ్+ఉ. గోవు=గో+వ్+ఉ.

121. భూ నౌ శబ్దములకు ఇప్రత్యయమును ఊకారమునకు హ్రస్వమును ఔకారమునకు ఆవాదేశమును అగును.

ఉ. భువి. = భూ+వ్+ఇ.
నావి, నావ్ + ఇ; నావయనియుఁ గలదు.

122. కంధరాది శబ్దములకు అము ప్రత్యయంబు పాక్షికంబుగనగు.

ఉ. కంధరము, నాసికము, భిక్షము, దంష్ట్రము, గ్రీవము, ఉల్కము. అముప్రత్యయంబు లేనిపక్షమున—కంధర, నాసిక, భిక్ష, దంష్ట్ర, గ్రీవ, ఉల్క అను రూపములు సిద్ధించును.

123. చరిత్రాదుల అముప్రత్యయముయొక్క ముకారమునకు పాక్షికముగ లోపంబగు.

ఉ. చరిత్రము—చరిత్ర, అలకము—అలక, మొ. చరిత్రము, అలకము, అభిలాషము, అక్షతము.

ఘోషము, తరంగము, భ్రమము, విజృంభణము, వధము, వేగము, స్ఫురణము, హంసము.

చరిత్రములు చరిత్రాలు అనివచ్చి చరిత్రలు అనికాఁగా, అలుప్రత్యయము బహువచన ప్రత్యయముగా గ్రహించిన యెడల చరిత్ర అని ఏకవచనమునకు వచ్చును.

పక్షాంతరము;

కన్నడమున జ్ఞానము అనుపదము-మకారమునకు వకారాదేశము వచ్చుటచే జ్ఞానవు అనిమాఱును. పాక్షికముగ వుకారములోపించిన జ్ఞాన అనియు వచ్చును. అట్లే తెనుంగునను చరిత్రాదులకు ములోపము వచ్చును.

124. హలంతమునకు సామాన్యముగ మూఁడులింగములలోను ఉప్రత్యయము వచ్చును. ప్రత్యయ పూర్వమయిన హల్లునకు ద్విత్వంబు అగును.

ఉ. మరుత్తు, దిక్కు, కకుప్పు, రాట్టు, వాక్కు.

125. దీర్ఘమునకు పరమయిన హలునకు ద్విత్వంబు బహుళంబుగనగు.

ఉ. వాక్కు, వాకు; రాట్టు స్వరాట్టు, స్వరాటు,

126 మద్వద్వసంతములు (మత్ వత్ వస్ అంతములు) అయినవానికి తఱుచుగ సంస్కృతమునందు ప్రథమాద్వివచనాదులయందు వచ్చురూపములలో నొకటి ప్రాతిపదిక మగు. ఉండు, ఉఁడు ప్రత్యయములును ఆ ప్రాతిపదికములకగు.

ఉ. శ్రీమత్	శ్రీమంత్	శ్రీమంతుఁడు.
గుణవత్	గుణవంత్	గుణవంతుఁడు.
హనుమత్	హనుమంత్	హనుమంతుఁడు.
విద్వస్	విద్వాంస్	విద్వాంసుఁడు
భగవత్	భగవంత్	భగవంతుఁడు.

హనుమత్ - భగవత్ శబ్దములకు హనుమానుండు హనుమఁడు, హనుమ భగవానుండు అనియు రూపములు గలవు.

పైఁజెప్పిన పదములలో స్త్రీలింగమునందు అంతముగా వచ్చెడి ఈకారమునకు తెనుంగునందు హ్రస్వమగును.

శ్రీమతి	శ్రీమతీ	శ్రీమత్.
గుణవతి	గుణవతీ	గుణవత్.
విదుషి	విదుషీ	విద్వత్.

వీనికి శ్రీమంతురాలు, గుణవంతురాలు, విద్వాంసురాలు అనియు రూపములు వచ్చును.

127. ముదాదులకు అము ప్రత్యయము వచ్చును.

ఉ. ముదము	= ముద్	+ అము.
ఉపానహము	= ఉపానహ్	+ అము.
స్రజము	= స్రజ్	+ అము.
నీవృతము	= నీవృత్	+ అము.

వెనుకటి రెంటికిని స్రక్కు, నీవృత్తు అని సామాన్యరూపమును గలదు.

128. నాంత పుంవాచక నామముయొక్క ప్రథమైకవచనమునందు అంత్యాచ్చునకు హ్రస్వమగు.

ఉ. విశ్వకర్మ	విశ్వకర్మా.
కృష్ణవర్త్మ	కృష్ణవర్త్మా. 'అగ్ని'
అశ్వత్థామ	అశ్వత్థామా.
యువ	యువా. 'యౌవనము గలిగినవాఁడు.'
యజ్వ	యజ్వా. 'యజమానుఁడు.'
దేవశర్మ	దేవశర్మా.
బ్రహ్మ	బ్రహ్మా. 'బ్రహ్మదేవుఁడు,' 'బ్రాహ్మణుఁడు,' 'ఋత్విక్కు.'

దేవశర్ముఁడు అని నకారాంత మనుష్యనామమునకు వచ్చును.

129. ఇమనిచ్ప్రత్యయాంత శబ్దమునకు అంతనకారము లుప్తమగును. లుప్త నకారరూపమునకు అము ప్రత్యయము పాక్షికముగ నగు.

ఉ. మహిమ	మహిమము.
అణిమ	అణిమము.
గరిమ	గరిమము.
లఘిమ	లఘిమము.
ప్రథిమ	ప్రథిమము.
ప్రేమ	ప్రేమము.

130. నాంత నపుంసకశబ్దముయొక్క ప్రథమైకవచనమునకు తెనుఁగున అముప్రత్యయము అగును.

ఉ. కర్మము	కర్మ.	వర్మము	వర్మ.
శర్మము	శర్మ.	మర్మము	మర్మ.
చర్మము	చర్మ.	పర్వము	పర్వ.
బ్రహ్మము	బ్రహ్మ 'వేదము' 'తత్త్వము' 'తపస్సు.'		

131. ఆత్మన్ శబ్దమునకు ఆత్మము, ఆత్మ, ఆత్ముండు అని మూడురూపములు వచ్చును.

132. జగత్ ఇంద్రజిత్ శబ్దములకు తకారలోపము పాక్షికంబుగ నగు.

లుప్తతకారమయిన జగత్ శబ్దమునకు అముప్రత్యయము వచ్చును.

ఉ. జగము　　　జగత్తు.
ఇంద్రజి　　　ఇంద్రజిత్తు. ఇంద్రజిత్తుండు అనియు రూపంబువచ్చును.

133. పుంలింగమయిన రాజన్ శబ్దముయొక్క అంతమునకు ఉకారాదేశం బగు.

ఉ. రాజు, మహారాజు, ఖగరాజు.

నపుంసకలింగమగుచో నకారలోపమును అముప్రత్యయమును అగును.

రాజము, పర్వతరాజము, వృక్షరాజము.

134. సకారాంతములయొక్క అంత సకారమునకు లోపంబు బహుళంబుగానగు. సలోపము కాఁగా మనసు మొదలగువానికి అముప్రత్యయమును ధన్వాదులకు ఉప్రత్యయమును వచ్చును. అర్చి మొదలైనవానికి నారెండునురావు. సలోపములేనిపక్షమున మనస్ మొదలయిన వానికి అంత సకారమునకు ద్విత్వము వికల్పంబుగ నగును.

ఉ. ఉరము　　　ఉరస్సు.
వక్షము　　　వక్షస్సు.

అర్చి రోచి		అర్చిస్సు.
ధనువు		ధనుస్సు.
ఆయువు		ఆయుస్సు.
మనము	మనస్సు	మనసు.
శిరము	శిరస్సు	శిరసు.
సదము	సదస్సు	సదసు.
సరము	సరస్సు	సరసు.

పయస్ వయస్ శబ్దములకు సలోపంబు కలుగదు. పయంబు అనియుఁగలదని కొందఱు చెప్పుచున్నారు. ప్రయోగములు ఉండినయెడల గ్రాహ్యము.

135. కొండొక పుల్లింగసాంతశబ్దంబుల అంత సకారమునకు లోపము విభాషనగును. లోపమయిననుగాకున్నను ఉండు ప్రత్యయము నిత్యముగ నగు.

ఉ.	అంగిరుండు	అంగిరసుండు	అంగిరస్.
	ప్రచేతుండు	ప్రచేతసుండు	ప్రచేతస్.
	ఉగ్రశ్రవుండు	ఉగ్రశ్రవసుండు	ఉగ్రశ్రవస్.
	ఊర్ధ్వరేతుండు	ఊర్ధ్వరేతసుండు	ఊర్ధ్వరేతస్.
	విష్టరశ్రవుండు	విష్టరశ్రవసుండు	విష్టరశ్రవస్.

136. వేధః పురోధశ్శబ్దములకు సలోపమును పురోధశ్శబ్దమున సలోపము లేనిపక్షమున ఉండుప్రత్యయమును అగును.

ఉ.	వేధ	వేధస్	'బ్రహ్మ'
	పురోధ	పురోధసుఁడు	'పురోహితుఁడు'.

137. ద్యుహృచ్ఛబ్దములకు దివి హృదియగు.

ఉ. దివి ద్యుస్ 'స్వర్గము,' 'ఆకాశము'
హృది హృత్ 'మనస్సు'

138. కలన్వాదులకు ఏకవచనమునందు కుప్రత్యయంబు స్వార్థంబునందు వికల్పముగనగు. *

ఉ. కలను, కలంకు, కలఁకు;
కలను, కెలను, కొఱను, కొలను, గవను, నెఱను, ప్రాను, వరను, వలను, ఇవి కలన్వాదులు.

(వీనిబహువచనములను చూడుము.)

139. రేన్వాదులకు గు ప్రత్యయంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. రేను, రేఁగు; గోను, గోఁగు.

140. ఏకవచనమునందు అడుగ్వాదులకు గుప్రత్యయమును నిప్పుకాదులకు కప్రత్యయమును వెలఁగాదులకు గప్రత్యయమును నిత్యముగను అగును.

ఉ. అడుగు = అ. అడి + గు. అడి శబ్దముయొక్క తుది ఇకారమునకు వర్ణసమీకరణ విధిచే ఉత్వము.
మడుగు = అ. మడి + గు. ఇదియు పైయట్లగు.
కొంగు = అ. కొనై + గు = కొఙ్ + గు. ఐకారలోపము; నకారమునకు అనుస్వారాదేశము.

---

* క్రియాప్రకరణములో ౧౬-వ పుట చూడుము.

ఏనుఁగు అ. యానై + గు. ఇచ్చటనర్థానుస్వారమున కు కారణము లేదు.

పీనుఁగు ,, పిణమ్ + గు.

నిప్పుక నిప్పు. అ. నెరుప్పు.

ఎమ్ముక ఎమ్ము. అ. ఎలుంబు.

చిలుక అ. కిళి.

ఎలుక ,, ఎలి.

మంచుక మంచు.

వెలఁగ అ. విళ.

గానుఁగ ,, కాణమ్.

ప్రథమా బహువచనములు.

141. అరు, రు ప్రత్యయములు వారు, వీరు, మీరు, ఎవరు, దాసరి, దేవర శబ్దంబులందు వచ్చును.

దాసరిశబ్దంబున ఇకారమును దేవరశబ్దంబున అకారమును అంత ప్రత్యయములుగా వచ్చెను, అయినను అవిస్వరూపప్రత్యయములు గావు.

ఉ. అ. దాసరవర్ = దాసరివారు.

దేవరవర్ = దేవరవారు.

అంతమందు వారు ప్రత్యయము లుప్తముకాఁగా దేవర దాసరి శబ్దంబులు సిద్ధంబులయ్యె. ఇట్లేఏకవచనమున దాసన్ శబ్దమువలన సాతనిశబ్దము వచ్చెను.

(క్రియా. ౧౦-వ పుట-చూ.)

దేవేరి— ఇది దేవరశబ్దమునకు స్త్రీలింగమున వచ్చురూపము.

142. అకారాంతంబులకు అలుప్రత్యయము.

ఉ. లతలు, రమలు, కద్రువలు, పితలు.

అఱవములో 'సురర్‌గళ్' అనునది 'సుళాళ్' అని మాఱి 'సురలు' అని తెనుంగునవచ్చినట్లు, లతైగళ్-లతాళ్ - లతలు అని వచ్చెను.

143. ఇతరశబ్దములకు ఉలుప్రత్యయంబు.

ఉ. రాములు, వృద్ధులు, బల్లిదులు, హరులు, మనువులు, వనములు, రాజులు, రాసులు.

రామర్‌గళ్, రామాళ్ - రామలు అని వికారమును బొంది వర్ణసమీకరణవిధిచే లకారమునకు పూర్వమయిన అకారమునకు ఉత్వము రాఁగా రాములు.

144. ఆకారపూర్వక లకారాంతశబ్దములకు ఉలుప్రత్యయముచేర్పఁగా పదాంత లకారమునకు రేఫాదేశము.

ఉ. బాలురు = బాల + ఉరు. లకారమునకు రేఫాదేశము వర్ణవిభేదన విధిచేత వచ్చుచున్నది. 52వ-విధి చూడుము.

145. పగతుండు, అల్లుండు, నెయ్యుండు, బలియుండు ఈ శబ్దములకును బహువచనమునందు ఉరుప్రత్యయము చేర్పఁబడును.

ఉ. పగతురు, బలియురు, అల్లురు, నెయ్యురు.

పగశబ్దమునకు వరుప్రత్యయమురాఁగా పగవరు అని వచ్చును. అ. పగైవర్. రేఫమునకు పూర్వమయిన

అకారమునకు వర్ణసమీపకరణ విధిచే ఉత్వము. వ కారమునకు తత్త్వము.

146. అందు ప్రత్యయాంత శబ్దములకు బహువచన మందు రుప్రత్యయ మగును.

ఉ. గండండు—గండంండ్రు, మిండండు—మిండంండ్రు.

అ. గండఙ—గండరు. అనియుండఁగాఁ దెనుంగున—గండఁడు—గండరు అని అరుప్రత్యయముతో రావలయు. అఱవమునందువలె తెనుంగునందును అరు అను బహువచన ప్రత్యయమును గండశబ్దమునకుఁ జేర్పవలయునే కాని గండఁడు అను ఏకవచన రూపమునకు జేర్చుట అశాస్త్రీయము. అట్లుచేయుట వాడుకను బట్టియే. కన్నడమునందు గండందిరు అను బహువచనమును చూడుము.

147. కాఁడు, గాఁడు ప్రత్యయాంత శబ్దములకు బహువచనమందు వికల్పముగ రుప్రత్యయమగు. రు ప్రత్యయము రానియెడ ఉలు ప్రత్యయమును, ఉలు ప్రత్యయముయొక్క ఆద్యోకారమునకు లోపమును, రలలకు ఱత్వమునగు.

ఉ. విలుకాఁడు	విలుకాండ్రు.
వేఁడుకకాఁడు	వేఁడుకకాండ్రు.
వేఁటకాఁడు	వేఁటకాండ్రు.
చెలికాఁడు	చెలికాండ్రు.
అందగాఁడు	అందగాండ్రు.
బేరగాఁడు	బేరగాండ్రు.
విలుకారులు	విలుకాఱు.

వేటకారులు   వేటకాఱు.

వేడుకకారులు   వేడుకకాఱు.

148. ఱేఁడుప్రభృతులకు బహువచనమున ఉలుప్రత్యయము. ప్రత్యయాద్యుకారమునకు పాక్షికముగ లోపము.

ఉ. ఱేఁడులు, ఱేండ్లు. కమ్మతీఁడులు-కమ్మతీండ్లు.
ఎకిమీఁడులు, ఎకిమీండ్లు. కల్లరీఁడులు కల్లరీండ్లు.
అటమటీఁడులు, అటమటీండ్లు.

149. అట్టిఁడ్వాదులకు బహువచనమందు ండు లోపము ను రు ప్రత్యయమును అగును.

ఉ. అట్టిఁడు—అట్టిరు, ఇట్టిఁడు—ఇట్టిరు, ఎట్టిఁడు—ఎట్టిరు. అట్టివాఁడు అట్టిఁడు అని వచ్చినట్లు అట్టివారు అట్టిరు అని వచ్చినది.

150. కలన్వాదుల బహువచనము నందు కులు ప్రత్యయమును రేన్వాదులకు గులు ప్రత్యయమును గాన్వాదులకు గలు ప్రత్యయమును నిత్యముగను అగును.

ఉ. కలను	కలంకులు	అ. కలంగళ్.
కెలను	కెలంకులు.	
కొఱను	కొఱంకులు.	
కొలను	కొలంకులు.	అ. కుళంగళ్.
గవను	గవంకులు.	
నెఱను	నెఱంకులు.	అ. నిఱంగళ్, నిఱమ్. 'వక్షస్థలము.'
మ్రాను	మ్రాఁకులు.	అ. మరంగళ్.

వీనియందు కులుప్రత్యయము.

రేను	రేఁగులు.	
గోను	గోఁగులు.	
ఏనుఁగు	ఏనుఁగులు.	అ. యానైగళ్.
పీనుఁగు	పీనుఁగులు.	,, పిణంగళ్.
అడుగు	అడుగులు.	,, అడిగళ్.
మడుగు	మడుగులు.	,, మడిగళ్.
కొంగు	కొంగులు.	,, కునైగళ్.

ఈపదములయందు గులుప్రత్యయము.

ఎముక	ఎముకలు	అ. ఎన్బుగళ్.
ఎమ్ముక	ఎమ్ముకలు	
ఎలుక	ఎలుకలు.	,, ఎలిగళ్.
చిలుక	చిలుకలు	,, కిళిగళ్.
మడక	మడకలు	,, మడిగళ్.
నిప్పుక	నిప్పుకలు	,, నెఱుప్పుగళ్.

ఈపదంబులయందు కలుప్రత్యయము.

గానుఁగ	గానుఁగలు	అ. కాణంగళ్.
వెలఁగ	వెలఁగలు	,, విళగళ్.

వీనియందు గలు ప్రత్యయము.

ఇట్లు కలు, కులు, గలు, గులు ప్రత్యయములచే సిద్ధించిన రూపములలోఁ క-కారగ-కారములను ఏకవచనప్రాతిపదికముతోఁ జేర్చి మిగిలిన అలు ఉలులను బహువచనప్రత్యయములుగా వైయాకరణులు గ్రహించుటచేత ఏకవచనమునందు లేని రూపములు సిద్ధించినవి.

పైఁజెప్పినపదముల ఏకవచనరూపములను జూడుము.

151. ల్లుకార ల్లికారాంత నామములకు లుప్రత్యయము చేరఁగా మొదటి లకారములకు వైకల్పికము నత్వము అగును.

ఉ. ఇల్లు + లు = ఇన్లు = ఇండ్లు; నలలకు నడుమ డకారాగమము.

కోడవలి + లు = కొడవన్లు = కొడవండ్లు; పైఁజెప్పినది. డకారమునకును నకారమునకును నడుమ ఉకారము రాఁగా ఇండులు కొడవండులు అను రూపములువచ్చును.

పైశబ్దములకు ఉలుప్రత్యయము చేరఁగా ఇల్లులు, కొడవలులు, కొడవళులు, కొడవళ్లు ఇల్లులు అను రూపములు వచ్చును.

ఇట్లు కల్లు, పల్లు, ముల్లు, విల్లులకు రూపం బెఱుంగునది.

152. రాశి, పేశి, పరదేశి, రాజి, వాజి, రోచి, వీచి మొదలగు వానికి ఉలు ప్రత్యయము పరమగునపుడు వానియందలి తాలవ్య హల్లులకు దంత్యములాదేశములగును.

ఉ. రాసులు, పేసులు, పరదేసులు, రాజులు, వాజులు, రోచులు, వీచులు, ఇత్యాదులు.

153. కూఁతుశబ్దమునకు రువర్ణంబంతాగమంబుగనగు.

ఉ. కూఁతురు -ఈశబ్దము అరుప్రత్యయము చేరిన బహువచనము. ఏకవచనముగాఁ గ్రహింపఁబడుట చేత దానికి బహువచన ప్రత్యయము తిరిగి చేర్పఁబడెను.

154. కొన్నిపదములందు బహువచనప్రత్యయములయం దుండెడు రు లు లకు అకారాదేశ మగును.

ఉ. పగవరులు = పగఱు. ఇందరులు = ఇందఱు.
వేఁటకారులు= వేఁటకాఱు. ఎందరులు = ఎందఱు.
అందరులు = అందఱు. కొందరులు= కొందఱు.

155. చెయ్యులు అనుపదమునకు ఉలుప్రత్యయమురాఁగా లకారములకు లోపమును రెండులకారములకును ఱకారంబును ఆదేశంబగు.

ఉ. చెయ్యఱు = చెయ్యులు + ఉలు. చెయ్యులు అనునది ఉలుప్రత్యయాంతమయినబహువచన రూపము. దానితో ఉలు ప్రత్యయము తిరిగిచేర్పఁబడినది.

156. కొన్నిపదంబులందు రులుప్రత్యయముల రేఫలకారములకు సంయోగము రాఁగా ఆరేఫ లకారములకు నకారరేఫములు క్రమముగా ఆదేశము లగును. ఆనకార రేఫములకు నడుమ డకార మాగమమునయి వచ్చును.

ఉ. వారు = వాండ్రు + వారు + ఉలు = వార్ + లు = వారు. రకారమునకును నకారము. వాన్ + రు = వాన్ + డ్ + రు = వాండ్రు. ఉలుప్రత్యయము యొక్క ఆద్యోకారమునకును వారు శబ్దము యొక్క అంత్యోకారమునకును లోపము,

వాఁడు శబ్దమునకు రు ప్రత్యయము రాఁగా వాండ్రు అనివచ్చినది అని చెప్పినను తగును. కన్నడమునందు అవందిర్ అనుబహువచనమును జూఁడుము.

157. అల్వాదులకు ఉరుప్రత్యయంబు బహువచనమునం దగును. పదాంత ప్రత్యయాద్యుకారములకు లోపమును పూర్వ లకారమునకు నకారాదేశంబును అగును. నకారలకారములకు రెంటికి నడుమ డకార మాగమ మగును.

ఉ. అండ్రు = అలు + ఉరు = అల్ + రు = అన్ + డ్ + రు. ఇట్లు చెలియలు - చెలియండ్రు, చెల్లెలు - చెల్లెండ్రు, కోడలు - కోడండ్రు, మఱఁదలు - మఱఁదండ్రు, జవరాండ్రు, మనుమరాండ్రు, కోమరాండ్రు, ఇవి అల్వాదులు.

చెల్లెలు మొదలయినవి అలు ప్రత్యయాంతమయిన బహువచనము ఏకవచనముగా గ్రహింపఁబడుటచేత తిరిగి బహువచనప్రత్యయము చేర్పఁబడును.

158. బహువచనంబు పరంబగునపుడు పదాంతములయిన ట డ ర ల ఈయక్షరములయుత్వంబునకు లోపంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. గొఁటులు,	గొంట్లు.	గోరులు,	గోర్లు.
తుంటులు,	తుంట్లు.	సీవిరులు,	సీవిర్లు.
చీటులు,	చీట్లు.	కాలులు,	కాళ్లు.
గుండులు,	గుండ్లు.	మొసలులు,	మొసళ్లు.
తూఁడులు,	తూండ్లు.	పాలులు,	పాళ్లు.

158. ఏకపదంబునందు సంయుక్తపరమయిన ఖండబిందువునకు పూర్ణాదేశంబు నిత్యముగ నగును.

ఉ. వాండ్రు, కోండ్లు, ఏండ్లు, తూండ్లు, తేంట్లు, తూంట్లు. కండ్లు, ముండ్లు, పుండ్లు.

159. బహువచనము పరం బగునపుడు అసంయుక్తమయిన డ ల ర ఱ లు అంతమందు గలిగిన శబ్దములయొక్క ఉపధలయిన డలరఱలకు అలఘు ళకారంబు బహుళంబుగ నగు.

ఉ. త్రాడులు, త్రాళులు, గుమ్మడులు, గుమ్మళులు, మొగిలులు, మొగిళులు, గోరులు, గోళులు, ఏఱులు, ఏళులు.

160. ఉలుప్రత్యయోకారము లోపింపఁగా ళకారము ళత్వమును బొందును.

ఉ. త్రాళ్లు, గుమ్మళ్లు, మొగిళ్లు, గోళ్లు, ఏళ్లు.

161. చేను, మీను, పేను, రేయి, వ్రాయి, వేయి, ఱాయి, ఈశబ్దముల యంత్యవర్ణములకును ఉలు ప్రత్యయముయొక్క మొదటి ఉకారమునకును లోపమగును.

ఉ. చేను + ఉలు = చేలు. వ్రాయి + ఉలు = వ్రాలు.
మీను + ఉలు = మీలు. వేయి + ఉలు = వేలు.
పేను + ఉలు = పేలు. ఱాయి + ఉలు = ఱాలు.
రేయి + ఉలు = రేలు. ఱాయిశబ్దమునకు ఱాళ్లు అనియు రూపము కలదు.

162. ఆవు, జాము, మీసము, చుట్టము, ఈశబ్దములకు పైజెప్పిన లోపము వికల్పముగానగు.

ఉ. ఆవు + ఉలు = ఆలు, ఆవులు.
జాము + ఉలు = జాలు, జాములు.
మీసము + ఉలు = మీసలు, మీసములు.
చుట్టము + ఉలు = చుట్టలు, చుట్టములు.

163. నపుంసకైక వచనమయిన అము ప్రత్యయమునకు ఇన్ప్రత్యయ నకారమును ఉలుప్రత్యయమును పరములగునపుడు ముకారమునకు లోపమును దానికి పూర్వమయిన అచ్చునకు దీర్ఘమును పాక్షికంబుగ నగును.

ఉ. దినమునన్	దినానన్	వజ్రములన్	వజ్రాలన్.
దినములు	దినాలు	పగడమునన్	పగడానన్.
దినములన్	దినాలన్	పగడములు	పగడాలు.
వజ్రమునన్	వజ్రానన్	పగడములన్	పగడాలన్.
వజ్రములు	వజ్రాలు	కతమునన్	కతనన్

దీనికి దీర్ఘంబు లేదు.

ఇన్ప్రత్యయము యొక్క ఇకారమునకును ఉలుప్రత్యయము యొక్క ఉకారమునకు లోపము.

ఇన్ప్రత్యయము షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయముగా వచ్చుచున్నది. అఱవమునందును దినమునన్ అనురూపమునకు సరియయి 'దినత్తినాల్' అనునది వచ్చుచున్నది. దినత్తినాల్ = దినత్తు + ఇన్ + ఆల్. అల్లైదినమునన్ = దినము + ఇన్ + అన్ = దినమునన్.

ఈసూత్రముచే మీసము చుట్టము శబ్దముల ముకారమునకు లోపమును దానిపూర్వాచ్చునకు దీర్ఘమును పాక్షికముగ నగు.

ఉ. చుట్టములు = చుట్టాలు.

మీసములు = మీసాలు. పై సూత్రముచే మీసలు చుట్టలు అనియు రూపములు గలవు.

164. గోయి మొదలగువానికి ఉలుప్రత్యయము పరము కాఁగా యకారమునకు తత్వము.

ఉ. గోయి + ఉలు = గోతులు. చేసి అనుపదనమునందు ఇ ప్రత్యయము చేరఁగా, యకారమునకు సత్వమువచ్చినదానిని చూడుము.

గోయి, చేయి, దాయి, నూయి, వాయి, నేయి, రోయి ఇవి గోయిప్రభృతులు.

వ్రాలు తాలు వేలు వీనియందు ఈకార్యము లేనిదానిని చూడుము.

165. విభక్తి ప్రతిరూపక పదములు నామములతోఁజెరి విభక్త్యర్థములందు వచ్చు పదములు. దానికి పూర్వమైన పద స్వరూపము విభక్తి ప్రాతిపదిక మనఁబడును.

రామునిచేతన్ అనుదానియందు చేతన్ అనునది విభక్తి ప్రతిరూపక పదము తృతీయార్థము నిచ్చి రామునియను విభక్తిప్రాతిపదికమునకు పరముగా వచ్చినది. 'రామునిచేతన్' అనునది యౌగికార్థముచేత రామునియొక్క చేతియందు చేతిచేతన్ అని అర్థమిచ్చి నప్పటికిని రామశబ్దమునకు తృతీయా

విభక్తి రూపముగా గ్రహింపఁబడి(రామేణ) అనియర్థము నిచ్చుచున్నది.

166. ఏకవచనమునందు అందు ఉందుప్రత్యయము అంతమందుఁగలిగిన నామములు విభక్తి ప్రాతిపదికమునందు ఇకారాంతముగనుండును. ఉందుప్రత్యయమునకు పరంబుగను కు ప్రత్యయమునకు పూర్వముగను, ఈ ఇప్రత్యయమునకు అత్వము వైకల్పికము.

బహువచనమందు అలు ఉలు అంతమందుఁ గలిగిన శబ్దములు అకారాంతములుగను, అరుప్రత్యయమును తజ్జన్యమయిన వురు గురు మొదలయిన ప్రత్యయములును అంతమందుఁ గలిగినవి అకారాంతముగను ఇకారాంతముగను నుండును.

ఈ విభక్తి ప్రాతిపదికములన్నియు షష్ఠ్యంతనామములు. అంతమందుండు అకార ఇకారములు షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయములు. అకారము కన్నడమందును అరవమునందును వచ్చును.

క.	తె.
ఉ. రామన	రాముని.
రామర	రాముల.
అవన	వాని.
అవర	వారి.
ఆతన	అతని.

ఏకవచనము.		బహువచనము.
రామునిచేతఁ	రాముచేతఁ	రాములచేతఁ
రామునికి		
రామునకు		రాములకు

రామునియొక్క	రాముయొక్క	రాములయొక్క
బల్లిదునిచేతఁ	బల్లిదుచేతఁ	బల్లిదులచేతఁ
బల్లిదునికి		బల్లిదులకు
బల్లిదునకు		
బల్లిదునియొక్క	బల్లిదుయొక్క	బల్లిదులయొక్క
మగనిచేతఁ		మగలచేరఁ
మగనికి		మగలకు
మగనియొక్క		మగలయొక్క
బాలునిచేతఁ	బాలుచేతఁ	బాలురచేతఁ
బాలునికి		బాలురకు
బాలునకు		
బాలునియొక్క	బాలుయొక్క	బాలురయొక్క
పగతునిచేతఁ	పగతుచేతఁ	పగతురచేతఁ
పగతునికి		పగతురకు
పగతునకు		
పగతునియొక్క	పగతుయొక్క	పగతురయొక్క
గురువుచేతఁ		గురువులచేతఁ
గురునిచేతఁ	గురుచేతఁ	గురులచేతఁ
గురువునకు		గురువులకు
గురునకు		
గురునికి		గురులకు
గురువుయొక్క		గురువులయొక్క
గురునియొక్క	గురుయొక్క	గురులయొక్క
		పలువురచేతఁ
		పలువురకు
		పలువురయొక్క.

రాముచేతఁ మొదలయినపదములలో ఇప్రత్యయమునకును

తత్పూర్వమయిన నకారమునకును లోపము.

మగనకు అని కుప్రత్యయమునకు పూర్వము అకారము రాదు.

167. అ, ఇ, ఈ అంతమందుఁ గలిగిన నామములకు ఏకవచనమునందు విభక్తి ప్రాతిపదికములయొక్క తుదిని అ, ఇ ప్రత్యయములు లోపించియుండును.

పిత,	పితచేతన్,	పితయొక్క.
లత,	లతచేతన్,	లతయొక్క.
అన్న,	అన్నచేతన్,	అన్నయొక్క.
అమ్మ,	అమ్మచేతన్,	అమ్మయొక్క.
శ్రీ,	శ్రీచేతన్,	శ్రీయొక్క.
స్త్రీ,	స్త్రీచేతన్,	స్త్రీయొక్క.
గౌరి,	గౌరిచేతన్,	గౌరియొక్క.
హరి,	హరిచేతన్,	హరియొక్క.
రవి,	రవిచేతన్,	రవియొక్క.
లక్ష్మి,	లక్ష్మిచేతన్,	లక్ష్మియొక్క.

168. నపుంసకోకారాంతనామంబుల ఏకవచనమునకు అందు అన్ కి ప్రత్యయముతప్ప మిగిలిన విభక్తిప్రతిరూపక ప్రత్యయములు పరంబగునపుడు విభక్తి ప్రాతిపదికముయొక్క అంతప్రత్యయమయిన ఇన్ ఇప్రత్యయమునకు లోపము.

ఉ. తరువుచేతన్ తరువుయొక్క
తరువువలనన్ తరువుకంటెన్
తరువునకు తరువునందు
తరువునన్.

ఈ కార్యంబు పుంలింగోకారాంత పదంబులందు అన్ని విభక్తులయందు పాక్షికము.

విష్ణువుచేతన్	విష్ణునిచేతన్ *
విష్ణువందు	విష్ణునందు
	విష్ణునియందు.

169. సర్వనామంబులలో విభక్తిప్రాతిపదికములు ఏకవచనమునందు ఇకారాంతముగను, బహువచనమునందు అకారాంతముగను ఇకారాంతముగను ఉండును.

వాఁడు,	వానిచేతన్,	వానికి,	వానియొక్క.
వీఁడు,	వీనిచేతన్,	వీనికి,	వీనియొక్క.
ఎవఁడు,	ఎవనిచేతన్,	ఎవనికి,	ఎవనియొక్క.
అది,	దానిచేతన్,	దానికి,	దానియొక్క.
ఇది,	దీనిచేతన్,	దీనికి,	దీనియొక్క.
ఎది,	దేనిచేతన్,	దేనికి,	దేనియొక్క.
వారు,	వారిచేతన్,	వారికి,	వారియొక్క.

---

* విష్ణుని మొదలయిన రూపంబులందు ఉండు నకారము రాముని కృష్ణుని మొదలయినవానియందు ఉండెడి ప్రత్యయములోని అనుస్వార సంబంధమయినట్లు (రాముండు + ఇ = రాముం + ఇ = రామున్ + ఇ; డులోపము), విష్ణుఁడు అని దాని ఉండుప్రత్యయమునకు సంబంధించినది (అనఁగా విష్ణుఁడు + ఇ = విష్ణుని; డులోపము.) అని ఆక్షేపింపఁగూడదు. విష్ణుండు శబ్దమునందుండు ఉండుప్రత్యయము తరువు మొదలయిన అమహదర్థకోకారాంత నామములకును మహదర్థక మను శబ్దంబునకును రాకుండుటచేతను, సామాన్యముగా అఱవము కన్నడము ఈభాషలలోను ఉకారాంతశబ్దంబులకు ఉండుప్రత్యయమునకు ప్రకృతియయిన అన్ అనుప్రత్యయము రామిచేతను, అఱవమునందును కన్నడమునందును సమస్తోకారాంతములకు ఇనాగమము వచ్చుటచేత, విష్ణుని, గురుని మనువునకు తరువునకు మొదలయిన పదంబులందలి నకారము ఇనాగమసంబంధమయినది యని తెలియవలసినది.

వారలు,	వారలచేతన్,	వారలకు,	వారలయొక్క.
	వాండ్రచేతన్,	వాండ్రకు,	వాండ్రయొక్క.
వీరు,	వీరిచేతన్,	వీరికి,	వీరియొక్క.
వీరలు,	వీరలచేతన్,	వీరలకు,	వీరలయొక్క.
ఎవరు,	ఎవరిచేతన్,	ఎవరికి,	ఎవరియొక్క.
ఏవారు,	ఏవారిచేతన్,	ఏవారికి,	ఏవారియొక్క.
ఏవారలు,	ఏవారలచేతన్,	ఏవారలకు,	ఏవారలయొక్క.
అందఱు,	అందఱచేతన్,	అందఱకు,	అందఱయొక్క.
	అందఱిచేతన్,	అందఱికి,	అదఱియొక్క.
ఇందఱు,	ఇందఱచేతన్,	ఇందఱకు,	ఇందఱయొక్క.
	ఇందఱిచేతన్	ఇందఱికి	ఇందఱియొక్క
ఎందఱు,	ఎందఱచేతన్,	ఎందఱకు,	ఎందఱయొక్క.
	ఎందఱిచేతన్,	ఎందఱికి,	ఎందఱియొక్క.

దాని, దీని, దేని అనుపదంబులందు ఏకవచనంబున అన్ ఇప్రత్యయములు రెండును చేరి వచ్చినవి.

దాని = అ. అదన్ + ఇ
= దాని. క. అదర

దీని = అ. ఇదన్ + ఇ
= దీని. క. ఇదర

దేని = అ. ఎదన్ + ఇ
= దేని. క. ఎదర

తెనుంగుపదంబులందు ఇప్రత్యయము అధికముగా వచ్చినది.

170. కొన్ని విభక్తిప్రాతిపదికములందు ఏకవచనమునందు పైఁజెప్పిన ఇ ప్రత్యయమురాఁగా పదాంతహల్లులు మాఱును.

త్రాడు,	త్రాటిచేతన్.	త్రాటియొక్క.
కాడు,	కాటిచేతన్,	కాటియొక్క.

నోరు,	నోటిచేతన్,	నోటియొక్క.
నీరు,	నీటిచేతన్,	నీటియొక్క.
నూఱు,	నూటిచేతన్,	నూటియొక్క.
కన్ను,	కంటిచేతన్,	కంటియొక్క.
మిన్ను,	మింటిచేతన్,	మింటియొక్క.
విల్లు,	వింటిచేతన్,	వింటియొక్క.
పల్లు,	పంటిచేతన్,	పంటియొక్క.
వాయి,	వాతిచేతన్,	వాతియొక్క.
నూయి,	నూతిచేతన్,	నూతియొక్క.
మన్ను,	మంటిచేతన్,	మంటియొక్క.
గోరు,	గోటిచేతన్,	గోటియొక్క.
ఏఁడు,	ఏఁటిచేతన్,	ఏఁటియొక్క.
ఏఱు,	ఏటిచేతన్,	ఏటియొక్క.
పగలు,	పగటిచేతన్,	పగటియొక్క.
ఇల్లు,	ఇంటిచేతన్,	ఇంటియొక్క.
ఱాయి,	ఱాతిచేతన్,	ఱాతియొక్క.

ఇట్లు కూఁడు, నాఁడు, వూఁడు, కాఁడు, గోయి, చేయి, దాయి, నేయి, రోలు, మొదలయినవి.

171. కొన్ని విభక్తి ప్రాతిపదికములందు ఏకవచనమునందు ఇప్రత్యయమునకు ముందు ప్రాతిపదికమునకు పరంబుగ ఇన్ ప్రత్యయము వచ్చును. ఇదియు షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయము. కన్నడమునందు ఈ ఇన్ ప్రత్యయమునకు పరముగ అప్రత్యయము వచ్చును.

తె.	అ.	క.
గురుని	గురువిన్	గురువిన.
విష్ణుని	విష్ణువిన్	విష్ణువిన.

172. కొన్ని విభక్తిప్రాతిపదికములకు ఇన్—ఇ ప్రత్యయములు రెండును వచ్చునపుడు ఇ ప్రత్యయమునకు మునుపు నకారమునకు ద్విత్వమును, రెండవ నకారమునకు టా దేశమును, టకారమునకు మునుపుండెడు నకారమునకు బింద్వాదేశమును అగును. ఆదేశబిందువునకును పాక్షికముగ లోపము.

పేరు —	పేరిటిచేతన్	పేరిటియొక్క	పేరిటియందు
	పేరిచేతన్	పేరియొక్క	పేరియందు
	పేరింటిచేతన్	పేరింటియొక్క	పేరింటియందు
పగలు —	పగలిటిచేతన్	పగలిటియొక్క	పగలిటియందు
	పగటిచేతన్	పగటియొక్క	పగటియందు
	పగలింటిచేతన్	పగలింటియొక్క	పగలింటియందు
అన్ని —	అన్నిటిచేతన్	అన్నిటియొక్క	అన్నిటియందు
	అన్నింటిచేతన్	అన్నింటియొక్క	అన్నింటియందు
రెండు —	రెండిటిచేతన్	రెండిటియొక్క	రెండిటియందు
	రెండింటిచేతన్	రెండింటియొక్క	రెండింటియందు
ఏమి —	ఏమిటిచేతన్	ఏమిటియొక్క	ఏమిటియందు
నూఱు —	నూఱిటిచేతన్	నూఱిటియొక్క	నూఱిటియందు

నూటి పగటి అను రూపమునందు రేఫలకారములకు టకారాదేశమువచ్చినది 170-వ విధి చూడుము. నూఱిటి పగలిటి అను రూపములందు ఇన్ ఇ ప్రత్యయములు వచ్చినవి.

ఇట్లు మొదలు, అన్ని, కొన్ని, ఇన్ని, ఎన్ని; మూఁడు, నాల్గు, మొదలయిన సంఖ్యాశబ్దములు వీని విభక్తిప్రాతిపదికములు వచ్చును.

173. క్రిందు, మీఁదు, ముందు, వెనుకు, మాపు, మొదలయిన శబ్దములకు విభక్తిప్రాతిపదిక రూపమునకు అన్ ఇ ప్రత్యయములు చేరును. నకారమునకు టత్వము.

క్రిందు	క్రిందటిచేతన్	క్రిందటియొక్క	క్రిందటియందు.
మీఁదు	మీఁదటిచేతన్	మీఁదటియొక్క	మీఁదటియందు.

174. అట్టు, కొట్టు, గొట్టు, మిట్టు, ఈశబ్దములకు ఇన్ ఇ ప్రత్యయములు చేర్పఁబడును. ఇనాగమముయొక్క నకారమునకు తకారము ఆదేశము. తృతీయాసప్తమీ ప్రత్యయము అన్ పరమగునపుడు ఇనాగమముయొక్క ఇకారమునకు లోపము.

అట్టు అటితిచేతన్ అటితియొక్క అటితియందు అటుతన్.

ఇట్లు గుఱించి, చేతన్, తోడన్, వలనన్, యొక్క, అందు అనువిభక్తి ప్రతిరూపకపదములు అ ఇ ప్రత్యయాంతములైన నామములతోవచ్చి విభక్త్యర్థములను బోధించును.

175. కి కు ప్రత్యయములు పదములు కానివి యయినప్పటికిని అవి విభక్తిప్రతిరూపక పదతుల్యములు. మిగిలినవి శుద్ధప్రత్యయములు.

176. సప్తమీ ద్వితీయా ప్రత్యయము అన్ చేరునపుడును కొన్నిపదంబులందు షష్ఠీప్రత్యయము ఇన్ వచ్చుచున్నది. కారణము మృగ్యము.

హరి	హరినిన్	తరువు	తరునన్.
గురు	గురునిన్	అది	దానన్.
వనము	వనమునన్		దానిన్.

177. అ, ఆ, ఇ, ఈ, అంతమందు గలిగినవి, అమహదర్థకోకారాంతములు వీనికి ద్వితీయయందు అన్ ఇన్ ఉన్ ప్రత్యయములు క్రమముగాఁ జేర్పఁబడును.

లతన్, వనితన్ రమన్, పితన్, అంతన్ ఇంతన్ ఎంతన్; అంత ప్రత్యయము ఉకారము.

హరిన్ గిరిన్, నదిన్ మదిన్, తుదిన్ రాశిన్ రాజిన్; అంత ప్రత్యయము ఇకారము.

శ్రీన్, స్త్రీన్, హ్రీన్, ధీన్, తరువున్, బాహువున్.

ద్యోన్, గోన్, భోన్, అంతప్రత్యయము ఉకారము.

178. ఉండు ఉఁడు, అండు అఁడు, ప్రత్యయములంతమందు గలిగిన నామంబులకు ఇన్ ప్రత్యయము ద్వితీయయందువచ్చును. డు లోపముకాఁగా ఉండు ఉఁడు ప్రత్యయముల అనుస్వార స్థానములోనుండెడు నకారమునకును ఇన్ ప్రత్యయముయొక్క ఇకారమునకును పాక్షికముగ లోపము.

రాముండు / రాముఁడు } + ఇన్ = రామున్ + ఇన్ = రామునిన్, రామున్.

అల్లుండు / అల్లుఁడు } + ఇన్ = అల్లున్ + ఇన్ = అల్లునిన్, అల్లున్.

గండండు / గండఁడు } + ఇన్ = గండన్ + ఇన్ = గండనిన్.

మగండు / మగఁడు } + ఇ = మగన్ + ఇన్ = మగనిన్.

అంతప్రత్యయము ఇకారము.

179. ఉండు ఉఁడు ప్రత్యయములు పాక్షికముగఁ జేర్పఁబడు పుంలింగనామములకు పైఁజెప్పిన రూపములతో వేఱురూపములును గలవు.

దయాళుండు } దయాళునిౕ సవితృండు సవితృనిౕ.
దయాళుఁడు }

దయాళువు { దయాళువుౕ సవితృఁడు సవితృౕ.
{ దయాళుౕ సవిత సవితౕ.

గురుండు } గురునిౕ.
గురుఁడు }

గురుౕ.

గురువు గురువుౕ.

180. ఉకారము అంతప్రత్యయముగాఁ గలిగిన ఉకారాంత తత్సమశబ్దములకు ద్వితీయయందు ఉన్ ప్రత్యయము పరముకాఁగా, ఆ అంతప్రత్యయమునకును తత్పూర్వమయిన వకారమునకును పాక్షికముగా లోపము.

తరువు తరువుౕ
తరుౕ
బాహువు బాహువుౕ
బాహుౕ
బిందువు బిందువుౕ
బిందుౕ.

దయాళుౕ గురుౕ మొదలయినవి వులోపముచేత సిద్ధించుచున్నవి. పైసూత్రముచేత దయాళునిౕ గురునిౕ అను రూపములందు నికారలోపముచేతను రావచ్చును.

181. ఇన్ ఇ షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయములు చేరునప్పుడు, ఆదేశంబు బొందునట్టి గోయి, వాయి, నోరు, నీరు, మొదలగు నామంబులకు ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయము వచ్చునపుడు పైఁ జెప్పిన ఆదేశమువచ్చును.

గోయి	గోఁతి	గోతిఁ
వాయి	వాతి	వాతిఁ
నోరు	నోటి	నోటిఁ నోరిఁ
నీరు	నీటి	నీటిఁ
త్రాడు	త్రాటి	త్రాటిఁ

182. ప్రథమైక వచనమునందు కుప్రత్యయము పాక్షికముగఁ గలిగిన కలన్వాదులకు ప్రథమైకవచనమునందువలె రెండు రూపములు ద్వితీయాదులందును ఏకవచనంబునందు గలవు.

కలను }
కలంకు } కలనిఁ కలంకుఁ.

కెలంకు }
కెలను } కెలనిఁ కెలంకుఁ.

183. సంబంధార్థక మయిన ఇప్రత్యయము రాఁగా అన్ ఇనాగమములును, ఇనాగముయొక్క నకారమునకు టత్వము మొదలయిన కార్యములును కలిగిన నామములకు ద్వితీయా విభక్తి ప్రత్యయము పరమగునపుడు ఇనాగమము మొదలయిన కార్యములు వచ్చును.

వేయి	వేయిటి	వేయిటిఁ
పేరు	పేరిటి	పేరిటిఁ
	పేరి	పేరిఁ

పగలు	పగలిటి	పగలిటన్
	పగటి	పగటన్
రెండు	రెండిటి	రెండిటన్
	రెంటి	రెంటన్
నూఱు	నూఱిటి	నూఱిటన్.
	నూటి	నూటన్
క్రిందు	క్రిందటి	క్రిందటన్.
మీఁదు	మీఁదటి	మీఁదటన్.
అఱ్ఱు	అఱితి	అఱితన్.
కొఱ్ఱు	కొఱితి	కొఱితన్.

184. సప్తమీ విభక్తియందు అన్ ప్రత్యయము, ఉకారాంతము, అము ప్రత్యయాంతము, ఇకారాంతము అయిన నపుంసకలింగ పదములకు పాక్షికముగాఁ జేర్పఁబడును. కలన్వాదులయందు కు ప్రత్యయాంతరూపములకు ఈ అన్ ప్రత్యయము చేర్పఁబడదు. కు ప్రత్యయములేని రూపములకు అన్ ప్రత్యయము పాక్షికముగ వచ్చును.

తరువు	తరువునన్	తరునన్ —	దీనియందు అన్ షష్ఠీవిభక్తిప్రత్యయము ఇన్ ప్రత్యయముతోఁ జేరి వచ్చెను. అ. తరువినాల్.
వనంబు	వనంబునన్		దీనియందును ఇన్ ప్రత్యయముతోఁ జేరివచ్చెను. అ. వనత్తినాల్.

మది	మదిన్.	అన్ ప్రత్యయము యొక్క అకారమునకు లోపము.
తుది	తుదిన్.	

త్రాడు	త్రాటన్,	తృ.	స.	త్రాటిన్	ద్వి.
కన్ను	కంటన్	,,	,,	కంటిన్	,,
విలు	వింటన్	,,	,,	వింటిన్	,,
చేయి	చేతన్	,,	,,	చేతిన్	,,
కొడవలి	కొడవటన్	,,	,,	కొడవటిన్	,,
వేయి	వేయిటన్	,,	,,	వేయిటిన్	,,
ఱాయి	ఱాతన్	,,	,,	ఱాతిన్	,,
మేను	మేనన్	,,	,,	మేనిన్	,,
చేను	చేనన్	,,	,,	చేనిన్	,,
కలను	కలనన్	,,	,,	కలనిన్	,,
ఏఁడు	ఏఁటన్	,,	,,	ఏఁటిన్	,,
గోరు	గోటన్	,,	,,	గోటిన్	,,
ఊరు	ఊరన్	,,	,,	ఊరిన్	,,
పేరు	పేరిటన్	,,	,,	పేరిటిన్	,,
	పేరన్	,,	,,	పేరిన్	,,
కాడు	కాటన్	,,	,,	కాటిన్	,,
పగలు	పగలిటన్	,,	,,	పగలిటిన్	,,
	పగటన్			పగటిన్	,,
క్రిందు	క్రిందన్	,,	,,	క్రిందిన్	,,
	క్రిందటన్	,,	,,	క్రిందటిన్	,,
మీఁదు	మీఁదన్	,,	,,	మీఁదిన్	,,
	మీఁదటన్	,,	,,	మీఁదటిన్	,,
అన్ని	అన్నిటన్	,,	,,	అన్నిటిన్	,,
పెక్కు	పెక్కుటన్	,,	,,	పెక్కుటిన్	,,

రెండు	రెండింటన్	తృ.	స.	రెండిటిన్	ద్వి.
	రెంటన్	,,	,,	రెంటిన్	,,
మూఁడు	మూఁడిటన్	,,	,,	మూఁడిటిన్	,,
	మూటన్	,,	,,	మూటిన్	,,

ౘౌటి మొదలయిన ఉదాహరణములందు సప్తమీప్రత్యయము అన్ తృతీయార్థమునందును వచ్చును. అన్ ప్రత్యయము చేర్చునపుడు వచ్చునట్టి కార్యములు ద్వితీయా ప్రత్యయము ఇన్ చేర్చునప్పుడును వచ్చుచున్నవి.

185. అది	దానన్	దానిన్	క.	అదనన్ను
ఇది	దీనన్	దీనిన్	,,	ఇదనన్ను
ఏది	దేనన్	దేనిన్	,,	ఎదనన్ను

వీనిలో సప్తమీ ప్రత్యయము అన్, ద్వితీయా ప్రత్యయము ఇన్. ఇవి షష్ఠీ ప్రత్యయమయిన అన్ప్రత్యయముతోఁ జేరి వచ్చుచున్నవి సర్వనామ ప్రకరణమును చూడుము.

—:0:—

సర్వనామప్రకరణము.

---

186. అ-ఆ, ఇ-ఈ, ఎ-ఏ సర్వనామవిశేషణములు.

వాఁడు, వీఁడు, ఎవఁడు, ఏఁడు.

వారు, వీరు, ఎవరు, ఏరు.

అది, ఇది, ఎది.

అవి, ఇవి, ఎవి.

ఈవు, నీవు.

మీరు, మీరలు, ఈరు, ఈరలు.

నేను, ఏను.

ఏము, మేము, నేము, మనము.

అన్ని, ఇన్ని, కొన్ని, అందఱు, ఇందఱు, ఎందఱు, కొందఱు, పెక్కు, పెక్కులు, పలుగురు, పెక్కురు, పెకండ్రు, అట్టి, ఇట్టి, ఎట్టి, అట్టిఁడు, అట్టిరు, ఇట్టిఁడు, ఇట్టిరు, ఎట్టిఁడు, ఎట్టిరు, అట్టిది, అట్టివి, ఇట్టిది, ఇట్టివి, ఎట్టిది, ఎట్టివి, అంత, ఇంత, ఎంత, కొంత.

187. వాఁడు = అ - అవన్. అవన్ + ఉ = అవన్ + డ్ + ఉ = అవందు = వాండు = వాఁడు. డకారాగమమును నకారమునకు అనుస్వారాదేశమును వెనుక ఖండాదేశమును వచ్చినవి.

ఇట్లు, వీఁడు = అ. ఇవన్ + డ్ + ఉ. ఇ + అన్ = ఇయన్ అని యకారముండవలసినది. దానిస్థానములో అవన్ అనుశబ్దముయొక్క సామ్యముచేత ఇయన్ ఇవన్ అని వచ్చెను.

ఎవఁడు = అ. ఎవన్ + డ్ + ఉ.

ఏ + అన్ = ఏయన్ అని ఉండవలసినది. ఎవన్ అని పై శబ్దము వలె వకారముతో వచ్చినది.

అది - అ. అవన్ + ఇ = అవ్ + ఇ + అది. అన్లోపమును వకారమునకు దకారాదేశమును వచ్చినవి. క్రియాప్రకరణములోను అది ప్రత్యయమును చూడుము.

ఇట్లు - ఇది = అ. ఇవన్ + ఇ = ఇవి = ఇది.

ఎది = అ. ఎవన్ + ఇ = ఎవి = ఎది.

ఈ అది ఇది ఎది, అను పదములు స్త్రీలింగమునందు వచ్చెడు ఇ ప్రత్యయమును అవన్ మొదలయిన పదములకు చేర్చుటచేత వచ్చినవి. ఇవి వేఱు. నపుంసకలింగమునందు వచ్చెడు అది మొదలయిన శబ్దములు వేఱు.

వారు = ఆ - అవర్ + ఉ.

అది = అ. అదు. అదు యొక్క ఉకారమునకు ఇత్వము.

అవి = అ. అవై. అవై యొక్క ఐకారమునకు ఇత్వము.

188. నీవు } ప్రాంతక-ఈన్ + ఉ = ఈను. ప్రా. క. ఈమ్ ఏకవచన
ఈవు } బహువచనములకును వచ్చును. దీనికి నకారాగమము ఆదియందురాఁగా నీమ్ అనివచ్చును.

ఈ నీమ్ అనునది అఱవములో మీరు అను అర్థములోవచ్చును. ఇది అఱవములో చింతామణి అను ప్రాచీన గ్రంథములో ప్రయోగింపఁబడి యున్నది.

ప్రాచీనకన్నడమందు నీమ్ అను సర్వనామము, మకారము నకారమగుటచేతను నీను అని వచ్చినది. తెనుంగునందు ఆ మకారమునకు వకారాదేశంబు

రాఁగా నీవు అని వచ్చినది. నీమ్ శబ్దమునకు ఈమ్ అనునది రూపాంతరము. ఈ నీమ్, ఈమ్ శబ్దములకు ఉ ప్రత్యయమును అంతమందు చేర్చి మకారమునకు వకారాదేశమును ఉంచినయెడల ఈవు నీవు శబ్దములు ఏకవచనమునందు సిద్ధించును.

ఈరు
ఈరలు
మీరు
మీరలు

ఈవుశబ్దమునకు ఉరు అనుబహువచన ప్రత్యయము రాఁగా ఈవురు అని వచ్చినది. ఉకారము లోపింప, ఈరు అనురూపము సిద్ధించును.

ఈరు+అలు=ఈరలు ఈరుశబ్దమునకు బహువచనము అలుప్రత్యయము తిరిగి చేర్పఁబడినది.

ఈమ్ శబ్దమునకు, ఉరు ప్రత్యయమును జేర్ప, ఈమురు అని వచ్చును. వర్ణప్లుతి విధిచేత ఈకారము మకారమునకు వెనుక దుమికి ఉకారస్థానములో నిలిచినయెడల మీరు అనిరూపము వచ్చుచున్నది.

ఈమురు = మ్ + ఉ + ఈ + రు.
= మ్ + ఈ + రు.
= మీరు.

మీరుశబ్దమునకు అలు ప్రత్యయముచేర్పఁగా, మీరలు అనుశబ్దము వచ్చుచున్నది.

నీ — నీను అను కన్నడపదముయొక్క ఈకారమునకు హ్రస్వముఁరాఁగా నిన్ వచ్చును. ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయము ఉన్ రాఁగా, నినున్ అనియు, ఇందలి నకారమునకు ద్విత్వముఁరాఁగా నిన్నున్ అనియువచ్చును. అరవములో నిన్నై, నున్నై, నిన్నిల్, నున్నిల్, అనియు, కన్నడములో నిన్నం, నిన్నల్లి, అని నిన్ నున్ అను ప్రాతిపదికములు వచ్చును.

ఈ నిన్ అను ప్రాతిపదికము ద్వితీయయందు మాత్రము వచ్చును. నీవుయొక్క ప్రాచీనరూపమైన ఈఙ్ అను శబ్దమునకు షష్ఠీవిభక్తియందు ఇన అను రూపమువచ్చును. అఱవమునందు విభక్తిప్రతిరూపశబ్దములలో సంబంధార్థకమయిన అప్రత్యయము లోపించును. అ. నిన్, క. నిన్న చూడుము. వర్ణవ్యత్యయముచే ఇకారము నకారమునకు వెనుకరాఁగా నీ అనివచ్చును.

ఇన = న్ + అ + ఈ = న్ + ఈ = నీ.

నిన్నుఁ, నీది, నీయది, నీదు, నీదుపలక. నీదు = అ. ఉనదు, మూలరూపము ఇనదు, షష్ఠ్యేకవచనము.

మీ — మీరుశబ్దముయొక్క ప్రాచీనరూపమయిన ఈమ్ అనుదాని వలనఁబుట్టిన ఇమ్ అనునది షష్ఠ్యర్థకమయిన అప్రత్యయముతో రాఁగా ఇమ అని వచ్చును. అ. నుమ్, ఉమ్, క. నిమ్మ చూడుము. ఈకారము వర్ణవ్యత్యయవిధిచేత మకారమునకు వెనుకరాఁగా మీ అని వచ్చును. ఇమ = మ్ + అ + ఈ.

మిమ్ — ఈన్ శబ్దమునకు నకారము ఆద్యాగమము వచ్చుటచే నీన్ అని అయి నిన్ అను ప్రాతిపదికమువచ్చునట్లు, ఈమ్ అనుదానికి మకారము ఆద్యాగమము రాఁగా మీమ్ అనురూపమునుబొంది మిమ్ అనివచ్చినది.

మిమ్ముఁ, మీది, మీయది, మీపుస్తకము.

189. నేను, ఏను — ప్రా. క. ఆమ్ అనునది మూలరూపము. దీని మకారమునకు నకారాదేశముచేసి నిరర్థకప్రత్యయమయిన ఉకారమునుచేర్పఁగా ఆను అను రూపమువచ్చును. ఆకారమునకు ఏత్వముచేసిన, ఏనువచ్చును. నీవునందు నకారము ఆద్యాగమమయినట్లు ఆను అనుదానికి మొదట నకారాగమమును ఆకారమునకు ఏకారాదేశమును రాఁగా నేనువచ్చును.

నన్ } — ద్వితీయావిభక్తియందు నానుశబ్దముయొక్క ఆకా
నా } రంబునకు హ్రస్వమురాఁగా నన్ అగును. పైఁజెప్పిన
ఆనుశబ్దమువలనను అన్ అనునది పుట్టి షష్ఠ్యర్థకమ
యిన అప్రత్యయముతోఁ జేరఁగా అన అనునది
వచ్చుచున్నది. అ. ఎన్, క. ఎన్న చూడుము. అకా
రవర్ణప్లుతివిధిచే నకారమునకు వెనుకను పోగా నా
అని వచ్చును. నా = న్ + అ + అ.

ఉ. నన్నుఁ, నాపుస్తకము, నాది, నాయది, నాదుపలక,
నాదు = అ. ఎనదు.

ఈ నాదు అనుపదము షష్ఠీవిభక్తిరూపము అ. ఎనదు,
క. ననదు వలె వచ్చినది. అదు షష్ఠీప్రత్యయము.
నాదు అనుదానికి మూలరూపము అనదు అని యుం
డవలయు.

ఏము } — ప్రాత క. ఆమ్. దీనికి ఉప్రత్యయమును ఆకారము
మేము } నకు పాక్షికముగా ఏకారమునురాఁగా, ఆము,
నేము } ఏము. నాను అనుపదమునందు నకారాగమము మొ
దటవచ్చినట్లు ఆము ఏము లకు మకారాగమము వ
చ్చిన మేము, మాము అనునవి సిద్ధించును. నామ్ అను
అరవపదమునకు ఉకారమురాఁగా నాముచ్చును,
ఆకారమునకు ఏత్వమురాఁగా నేము వచ్చును.

మమ్ — మాముయొక్క ఆకారమునకు హ్రస్వమురాఁగా మమ్
అనివచ్చును.

మా — అమ్ ఆకారమునకు హ్రస్వమును అప్రత్యయమును
రాఁగా అమ వచ్చును. అకారము మకారమునకు
వెనుకవచ్చి దీర్ఘముకాఁగా మా. అమ = మ్ + అ +
అ = మా.

మనము—నామ్‌శబ్దమునకు అము అను ఉత్తమపురుషబహువచనప్రత్యయముచేర్చి దీర్ఘమును హ్రస్వముచేయఁగా నమము అనివచ్చి వర్ణవ్యత్యయముచేత మనము అగును.

మన—నామ్‌శబ్దమునకు అ అను షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయమును ఆకారమునకు హ్రస్వమును రాఁగా నమ అనివచ్చును. అ. నమ్, క. నమ్మ. వర్ణవ్యత్యయముచేత నమ మన అయినది.

మాపుస్తకము, మాది, మాయది, మనపుస్తకము, మనది.

190. అన్ని, ఇన్ని, ఎన్ని, కొన్ని.

ఇవి సర్వనామవిశేషణములు; సముదాయార్థకములు.

అ. అనైె, క. అని.

,, ఇనైె, ,, ఇని.

,, ఎనైె, ,, ఎని.

ఇవి నిత్యబహువచనంబులు. మహదర్థకమునందు వరు ప్రత్యయముచేర్పఁగా, అనివరు, అ. అనైెవర్, క. అనబరు, అనైెవరు=అన్వరు. ఐలోపము. అందరు, వకారమునకు దకారము. నకారమునకనుస్వారము.

అందరు అనుదానికి లు ప్రత్యయముచేర్చి రలలకు ఆకారాగమమును చేయఁగా అందఱు. అందరు+లు=అందఱు.

ఆకారమునకు పూర్వమయిన అకారమునకు ఒత్వము పాక్షికముగా వచ్చినయెడల అందోఱు.

ఇట్లే ఇనివలన, ఇందఱు, ఇందోఱు; ఎనివలన ఎందఱు, ఎందోఱు.

కొందఱు.—అ. శిల, క. కెల. వీనికి సంబంధమయినది తె. కొన్ని. క. కెల అనునది అని, ఇని, ఎని పదముల సా

మ్యముచేత కెని అని మాఱి కొని అయినది. కొనివరు=కొన్వరు=కొందరు. లు ప్రత్యయము చేరఁగా కొందఱు. అకారమునకు ఒత్వము రాఁగా కొందొఱు.

పలుగ్గురు } పల్లువురు } —పలశబ్దమునకు వరుప్రత్యయముచేర్పఁగా పలవరు. వర్ణసమీకరణవిధిచేత లవలతోఁ చేరిన అకారములకు ఉత్వము. వకారమునకు పాక్షికముగ గత్వము.

పలుగుండ్రు—పలుగురు అనుశబ్దమునకు లు ప్రత్యయముచేర్చి రలలకు నరాదేశముచేయఁగా పలుగున్రు. నకార రేఫములకు నడుమ డాదేశము రాఁగా పలుగుండ్రు.

పెక్కురు—పలుగురు=పల్గురు. లకారముతోఁ చేరిన ఉత్తునకు లోపము.

=పల్కురు. లగలకు కద్వయాదేశము. అత్తున కెత్వమును రాఁగా

=పెక్కురు.

పెక్కండ్రు—అ. పలవర్=పలవరు. ఉకారము అంతప్రత్యయము.

=పల్వరు. లకారముతోఁ జేరిన అకారమునకు లోపము.

=పల్గరు. వకారమునకు గకారము.

=పక్కరు. లగలకు కద్వయాదేశము.

=పెక్కరు. పకారముతోఁ జేరిన అకారమునకు ఎత్వము.

=పెక్కరు.

లు ప్రత్యయమునుచేర్చి రలలకు నరాదేశమును చేయఁగా

పెక్కన్ను. నకారరేఫములకు నడుమ డకారాదేశము రాఁగా పెక్కండ్రు.

పెక్కు
పెక్కులు } — అ. పలశబ్దమునకు ఉలు ప్రత్యయముచేర పలవులు. లకారముతోఁజేరిన అకారమునకు ఉత్వము రాఁగా, పలువులు, పల్గులు, పక్కులు, కడపటను పెక్కులు పైశబ్దము వలెవచ్చినది.

ఈశబ్దంబునందు కులు అనునది బహువచన ప్రత్యయము. వైయాకరణులు ఉలు అనుభాగమును బహువచనప్రత్యయముగాగ్రహించుటచే, పెక్కు అనిభాషలో లేనిరూపము ఏకవచనమునకు సిద్ధించెను. కలఁకు, గవఁకు మొదలయినశబ్దములను చూడుము.

అంత— అ. అనై అను సర్వనామ విశేషణమునకు నపుంసక బహువచన ప్రత్యయమయిన అకారమును చేర్ప అనైయ అనునది వచ్చును. ఇది సంక్షేపముచేత అన్న అగును; దీనికి అటువములో అటువంటివి, అప్రమాణముకలిగినవి అని యర్థము. అన్న శబ్దముయొక్క రెండవనకారమునకు తాదేశమును మొదటినకారమునకు అనుస్వారాదేశమునురాఁగా అంత అయినది.

ఇంత— అ. ఇనైయ - ఇన్న, తె. ఇంత.

ఎంత— ,, ఎనైయ - ఎన్న, తె. ఎంత.

కొంత— కొన్ని శబ్దమువలన అంత ఇంత శబ్దముల సాదృశ్యముచేఁ బుట్టినది.

కొన్ని + అ = కొన్న = కొంత,

అట్టివాఁడు } — అట్టి. సర్వనామ విశేషణము. వాఁడు ప్రత్య
అట్టిఁడు } యము. అట్టివాఁడు = అట్టివఁడు = అట్టియఁ
డు = అట్టిఁడు.

ఇట్లు ఇట్టివాఁడు, ఇట్టిఁడు, ఇట్టివారు, ఇట్టిరు, ఎట్టివాఁ
డు, ఎట్టిఁడు, ఎట్టివారు, ఎట్టిరు, అట్టివారు, అట్టిరు.

అట్టిది } — అట్టి + అది = అట్టిది. అట్టి + అవి = అట్టివి.
అట్టివి }

ఇట్లు ఇట్టిది, ఎట్టిది, ఇట్టివి, ఎట్టివి.

అలవాఁడు — అ. అనైయ అనువిశేషణము అన్న అగును. దీనియందలి నకారద్వయమునకు లకారాదేశంబు రాఁగా అల అని వచ్చును. దానికి వాఁడుప్రత్యయము చేరగా అలవాఁడు.

అలది — అల + అది.

అలవారు — అల + వారు. ఎల్లపదమును చూడుు.

తాను — ప్రా. క. తామ్ శబ్దము ఏకవచన బహువచనములకు సామాన్యము. ఉప్రత్యయమును మకారమునకు నకారాదేశమును రాఁగా, తాను అని సిద్ధించినది. నేను, నేము చూడుము.

తాము — ఉప్రత్యయము మాత్రము.

తమరు = తాము + అరు. = తాముర, ఆకారమునకు హ్రస్వము.
తారు = తమరు.

తన్నుఁ } ద్వితీయాప్రత్యమునకును షష్ఠీ ప్రత్యయమయిన అ
తమ్ముఁ } కారమునకును మునువు తాను తాము శబ్దముల ఆకారమునకు హ్రస్వాదేశము.

తన = తాను + అ.

తమ = తాము + అ.

ఎల్లవారు
ఎల్లరు
ఎల్ల
అ. అనైవర్ (తె. అందఱు) అనుపదములో ప్రాతిపదికమయిన అనై అనుపదము అన్న, అల్ల, ఎల్ల అని వికృతమయి సమస్తము అనే అర్థములో నుపయోగింపఁబడుచున్నది. దానికి వారు ప్రత్యయము చేరఁగా ఎల్లవారు వచ్చుచున్నది.

అ. ఎల్లార్. ఎల్లరు శబ్దమునందు అరుప్రత్యయము చేర్పఁబడుచున్నది.

191. విభక్తిరూపములు.

వాఁడు	వారు	వారలు	వాండ్రు	ప్ర.
వానిన్	వారిన్	వారలన్	వాండ్రన్	ద్వి.
వాని	వారి	వారల	వాండ్ర	విభ. ప్రా
వీఁడు	వీరు	వీరలు	వీండ్రు	ప్ర.
వీనిన్	వీరిన్	వీరలన్	వీండ్రన్	ద్వి.
వీని	వీరి	వీరల	వీండ్ర	విభ. ప్రా
ఎవఁడు	ఎవరు		ఎవండ్రు	ప్ర.
ఏఁడు	ఏరు			
వేఁడు	వేరు	ఎవఁడుయొక్క వర్ణవ్యత్యయరూపములు.		
ఏవాఁడు	ఏవారు	ఎవారలు	ఏవాండ్రు.	
ఎవ్వాఁడు	ఎవ్వారు	ఎవ్వారలు	ఎవ్వాండ్రు.	
ఎవ్వఁడు	ఎవ్వరు	ఎవ్వండ్రు.		
ఏని	ఏరి.			
ఎవని	ఎవరి.			
వేని	వేరి.			
ఏవాని	ఏవారి	ఏవారల	ఏవాండ్ర	విభ. ప్రా

ఎవ్వాని	ఎవ్వారి	ఎవ్వారల	ఎవ్వాండ్రు.
ఎవని	ఎవరి	ఎవ్వండ్రు.	

ఇట్లే ఇతర విభక్తులను ఊహించుకొనవలయు.

అది, స్త్రీలింగము.

దీనికి ఏకవచన రూపములు. ఒకతె (ఒరు + అది = ఒర్వది = ఒక్కతె) అను శబ్దమునుండి, ఒకతెని, ఒకతెయొక్క, ఒకతెచేతను మొదలయిన రూపములు వచ్చునట్లు అదిని, అదియొక్క అనిరూపములు రావలెను. అట్లురాక అరవ నపుంసకలింగమయిన అదు శబ్దమునుండివచ్చిన అది అనుదానికి వచ్చునట్లు దాని, దానికి, దానిచేత, దానియొక్క అని రూపములువచ్చును. ౧౬౯-వ విధిని చూడుము.

అది, అద్ది, ఆయది, అయ్యది	అవి, అవ్వి, ఆయవి, అయ్యవి	ప్ర.
దానికి, ఆదానికి, అద్దానికి	వానికి	ద్వి.
దాని, ఆదాని, అద్దాని	వాని.	విభక్తి ప్రా.

ఇది శబ్దము.

ఇది, ఇద్ది, ఈయది, ఇయ్యది	ఇవి, ఇవ్వి, ఈయవి, ఇయ్యవి	ప్ర.
దీనికి, ఇద్దానికి, ఈదానికి	వీనికి	ద్వి.

దీని
ఇద్దాని } వీని విభ. ప్రా.
ఈదాని

దీనన్ సప్తమివిభక్తి ప్రత్యయము అన్.

ఎది శబ్దము.

ఏది, ఎది, ఎద్ది	ఏవి, ఎవి, ఎవ్వి	ప్ర.
ఏయది, ఎయ్యది	ఏయవి, ఎయ్యవి	
దేనిన్, ఏదానిన్, ఎద్దానిన్	వేనిన్ ఏవానిన్ ఎవ్వానిన్	ద్వి.
దేని	వేని	విభ. ప్రా.
ఏదాని	ఏవాని	
ఎద్దాని	ఎవ్వాని	

ఏదానన్, ఎద్దానన్ సప్తమీప్రత్యయము అన్.

నీవు శబ్దము.

ప్ర.	నీవు	మీరు, ఈరు.
	ఈవు	మీరలు, ఈరలు.
ద్వి.	నిన్నున్	మిమ్మున్.
	నినున్	మిమున్.
	నీ	మీ. విభ. ప్రా.

నకారద్వయములోను మకారద్వయములోను ఒకటికి లోపము.

నీ.	మీ. సమస్తషష్ఠీ.

నేను శబ్దము.

ప్ర.	నేను	మేము.
	ఏను	ఏము.
		నేము, మనము.
ద్వి.	నన్నున్	మమ్మున్.
	ననున్	మమున్.
	నా	మా, మన.

అన్ని శబ్దము.

దీని విభక్తిప్రాతిపదికమునకువచ్చు ప్రత్యయములు ఇన్, ఇ. ఇన్ప్రత్యయ నకారమునకు ద్విత్వము. రెండవనకారమునకు టత్వమును మునుపటి నకారమునకు బిందాగమమును అగును. ఈబిందువునకు పాక్షికముగ లోపమ్ము.

అన్ని + ఇన్ + ఇ = అన్నిన్ని.
= అన్నింటి. [లోపము.
= అన్నిటి. బిందువునకు పాక్షిక
అన్నింటిన్.
అన్నిటిన్.
అన్నింటన్.
అన్నిటన్.

ఇట్లు, ఇన్ని - ఇన్నింటి
ఇన్నిటి.
ఎన్ని - ఎన్నింటి
ఎన్నిటి.
కొన్ని - కొన్నింటి
కొన్నిటి. మొదలగునవి.

అంత - అంతన్ - అంతకు - అంతలోన్.
ఇంత - ఇంతన్ - ఇంతకు - ఇంతలోన్.
ఎంత - ఎంతన్ - ఎంతకు - ఎంతలోన్.
కొంత - కొతన్ - కొంతకు - కొంతలోన్.

తాను శబ్దము.

తాను - తాము. తమరు. తారు.
తాన్నున్ - తమ్మున్.
తనున్ - తమున్.
తన - తమ.

సంఖ్యానామప్రకరణము.

---:o:---

192. ఒండు = అ. ఒన్ఱు, క. ఒందు. ఒందుయొక్క దకారమునకు డత్వము.

ఒకటి = ఒరువది - ఒరు - ఒకటి. అది నపుంసకప్రత్యయము.

= ఒర్వది. ఉల్లోపము.

= ఒక్కటి. రేఫవకారములకు కద్వయము, దకారమునకు టత్వము.

రెండు = అ. ఇరండు. వర్ణవ్యత్యయవిధిచేత ఇకారము రేఫమునకు పరముగావచ్చి ఎకారమయ్యె.

మూఁడు = అ. మూన్ఱు. ఆకారమునకు డత్వము. నకారమునకు ఖండబిందువు.

నాల్గు = అ. నాన్గు. దీనియందలి గకారమునకుపూర్వమయిన లకారము సహజము. అరవమునందు మాత్రము దానికి నత్వము.

ఐదు }
అయిదు } = అ. ఐందు. అనుస్వారమునకు లోపము. అనుస్వారస్థానములో నర్ధానుస్వార ముండవలసినది విడువఁబడినది. ఐకారమునకు అయి ఆదేశము.

ఆఱు = అ. ఆఱు.

ఏడు = అ. ఏఱు. ఱకారమునకు డత్వము.

ఎనిమిది = అ. ఎణ్బదు. కడపటి ఉకారమునకు ఇకారాదేశము. దానినిబట్టి వర్ణసమీకరణవిధిచే అకారమున కిత్వము, ణకారమునకు నాదేశము, బకారమునకు మాదేశము,

నకారమునకు వెనుక ఇకారాగమము. ఎనుబది యనునర్థము కలిగిన యెనిమిదియను పదము నకు ఏడునొకటియను నర్థము ప్రయోగ ముచేత సిద్ధించెను.

తొొమ్మిది = అ. తొన్బదు. ఒన్బదు యొక్క మూలరూప ము. తొల్ అనఁగా పూర్వము. పదు పది. పదికి పూర్వమయినది.

పది = అ. పత్తు.

పదునొకటి = అ. పదినొన్టు. పత్తుశబ్దమునకు సరియయిన పదుశబ్దమునకు ఇఱ్ ప్రత్యయము వెనుక, తోడ అను నర్థమునందువచ్చినది. 'పదిసంఖ్యకుపైన నొకటి' అని యర్థము. ఇన్ప్రత్యయముయొక్క ఇకారమునకు లోపము. ఒన్టుస్థానములో నొకటి.

పంద్రెండు = అ. పన్నిరండు=పన్రెండు. అ. ఇరెండుకు బదులు తె. రెండు. పన్ + డ్ + రెండు. నకార రేఫములకు నడుమ డకారము. నకారమునకు బింద్వాదేశము. 47-వ విధిని జూడుము.

పదుమూఁడు = పది+మూఁడు. వర్ణసమీకరణవిధిచేత దకారముతోఁజేరిన ఇకారమునకు ఉత్వము.

పదునాల్గు = పది+నాల్గు. ఉత్వము పైఁజెప్పినట్లు. పన్రెండు మొదలయినవానిలో ఇఱ్ ప్రత్యయము లోపించినది.

పదునేను = అ. పదినైందు. పదిన్ + ఏను = పదినేను. ఉత్వము పైఁజెప్పినట్లు.

పదునాలు = అ. పదినాలు. ఇత్తునకుత్వము.

పదునేడు = అ. పదినేలు.

పదునెనిమిది = అ. పదినెట్టు. ఎట్టుస్థానములో నెనిమిది.

పందొమ్మిది = పది + తొమ్మిది = పన్‌త్తొమ్మిది = పందొమ్మిది. పదియొక్క దకారమునకు నత్వము. నకారమునకు పరమైన తకారమునకు దత్వము. నకారమునకు బింద్వాదేశము.

ఇరువది = ఇరు పది. అ. ఇరండునకు సమాసమునందు ఇరు అని రూపము. పకారమునకు వత్వము.

ఇరువదియొకటి = ఇరువది + ఒకటి.

ముప్పది = మూడుపది. సమాసమునందు మూఁడునకు అంత్యవర్ణలోపము రాఁగా మూ అని రూపము. మూ + పది = ముప్పది. ఊకారమునకు హ్రస్వము. పకారమునకు ద్విత్వము.

నలువది = నాల్గుపది. నాల్గుకు సమాసమునందు అంత్యవర్ణలోపము. ఆకారమునకు హ్రస్వము. పకారమునకు వత్వము.

ఏఁబది = ఐందుపది. ఐందుయొక్క అంత్యదుకారమునకు లోపమును, ఐకారమునకు ఏకారాదేశమును, పకారమునకు బత్వమును, అనుస్వారమునకు ఖండమును రాఁగా ఏఁబది.

అఱువది = ఆఱు పది. ఆఱుయొక్క ఆకారమునకు హ్రస్వము. పకారంబునకు వకారంబు.

డెబ్బది = ఏడుపది. వర్ణవ్యత్యయముచేత ఏకారము డకారమునకు వెనుకవచ్చి ఉకారమునకు

ఆదేశముకాఁగా డేబది అని వచ్చినది. ఏ కారమునకు హ్రస్వమును, బకారమునకు ద్విత్వమునురాఁగా డెబ్బదియని వచ్చినది.

ఎనుబది	=	ఎణ్ బదు. ఉత్తునకిత్వము. ణకారమునకు నాదేశము. నకారమునకును బకారమునకు ను నడుమ ఉకారాగమము.
తొంబది	=	తొన్ పది. అ. తొల్ పది. ఎనిమిదికి ఎనుబది సంబంధించి యున్నట్లు,తొమ్మిదికి తొంబది సంబంధించియున్నది. తొంబది అనునది తొమ్మిది పదికి వచ్చుట ప్రయోగము చేత సిద్ధించును. ఎనిమిది చూడుము.

ఇరువది మొదలయిన పదంబులయందు పదిశబ్దము గ్రామ్యమునందు చేస్తది, వస్తది, చేస్తయి,వస్తయి అని వచ్చినట్లు, పయి అని వికారమునుబొంది, పయి అనుదానికి ఐకారాదేశము వచ్చుటచేత పై అగును.

ఉ. ఇరువై, ముప్పై, నలుభై, యాభై, అఱువై, డెబ్భై, ఎనభై, తొంభై. పకారమునకు వకారమును భకారమును కొన్నిచోటుల నాదేశము.

నూఱు	=	అ. నూఱు.
వేయి	=	సం. సహస్రమ్, ప్రాత క. సాసిరం. ఈ కన్నడపదమునందు మొదటి సకారమునకు లోపమును రెండవదానికి యత్వమును రాఁగా, ఆయిరం. దీనికి అంత్యాక్షరలోపమును ఆదియందు వకారాగమమును, ఆకారమునకు ఏత్వమును రాఁగా, వేయి సిద్ధించును.

సంఖ్యేయనామప్రకరణము.

ఒక్కఁడు = అ. ఒరువన్ + ఉ = ఒరువన్ + డ్ + ఉ = ఒరువండు = ఒర్వండ్డు = ఒక్కండు. రేఫవకారములకు కద్వయాదేశము. కకారమునకు లోపము పాక్షికము, ఒకఁడు.

ఓర్తి = అ. ఒరువన్ + ఇ = ఒరువ్ + ఇ = ఒర్వ్ + ఇ, ఓర్వి = ఓర్తి. అన్లోపము. రేఫముతోఁ జేరిన ఉత్తునకు లోపము. దానికి పూర్వమయిన ఒకారమునకు దీర్ఘము. వకారమునకు తకారము. (అ. ఒరుత్తి.)

ఒక్కతె }
ఒక్కతి }
= ఒరువది,
= ఒర్వది,
= ఒక్కది, రేఫవకారములకు కద్వయము.
= ఒక్కతి, దకారమునకు తత్వము.
= ఒక్కతె. ఇత్తున కెత్వము.

ఒక్కటి = ఒక్కదియందు దకారమునకు టత్వము.

ఇద్దఱు }
ఇరువురు }
ఇరుగురు }
= ఇరువరు = ఇరువురు.
= ఇరుగురు.
= ఇరువరు = ఇర్వరు
= ఇవ్వరు

వర్ణసమీకరణవిధిచేత వకారముతోఁ జేరిన అత్తున కుత్వము. వకారమునకు పాక్షిక గత్వము. రేఫముతోఁ జేరిన ఉకారమునకు లోపము.

రేఫలోపము వకా
రద్విత్వము.

ఇద్దరు = ఇరువరు = ఇర్వరు వకారమునకు దా
= ఇవ్వరు = ఇద్దరు. దేశము.

మూగురు, ముగ్గురు, మూవురు, ముువ్వురు = మూ + వరు = మూవరు = మూవురు. వకారముతోఁజేరిన అకారమునకు ఉత్వము. మూగురు; వకారమునకుగత్వము; ముువ్వురు, ముగ్గురు; ఊకారమునకుహ్రస్వము. దానికి వెనుకనుండు గవలకు పాక్షికద్విత్వము.

నలువురు, నలుగురు = నాలు + వరు = నలువరు. ఆకారమునకు హ్రస్వము.
= నలుగురు. వకారముతోఁజేరిన అకారమునకు ఉత్వము.

అయిదుగురు, ఆఱుగురు, ఏడుగురు — పైఁజెప్పినట్లు.

తొమ్మండ్రు = తొంబది + వురు.
= తొంబఽ + రు; పదియొక్క ఇకారమునకు లోపము. దకారమునకు నా దేశము. వు లోపము.
= తొంబఽ + డ్ + రు. నరలకునడుమ డకారాగమము.
= తొంబండ్రు.

పదుగురు, పదువురు, పదురు = పది + వరు = పదువురు. అంత్యోకారమునుబట్టి వర్ణసమీకరణవిధిచే ఉకారమునకు పూర్వమయిన అకారేకారములకు ఉత్వము.

= పదుగురు; వకారమునకు గత్వము.

= పదువురు = పదురు. వులోపము.

ఇరువండ్రు = ఇరు + పది + వరు = ఇరుపదువురు = ఇరువదురు = ఇరువనురు = ఇరువండ్రు. పది ఇకారమునకు ఉత్వము, వులోపము. ఉలోపము, దకారమునకు నకారాదేశము. నకార రేఫములకు నడుమ డకారాగమము.

ఇట్లే;

ముప్పండ్రు = మూడు + పది + వరు.

నలువండ్రు = నలు + పది + వరు.

ఏఁబండ్రు = ఏను + పది + వరు.

అఱువండ్రు = ఆఱు + పది + వరు.

డెబ్బండ్రు = ఏడు + పది + వరు.

ఎనుబండ్రు = ఎను + పది + వరు.

తొమ్మండ్రు = తొఁ + పది + వరు.

నూఱుగురు = నూఱు + వరు.

వేగురు = వేయు + వరు. యుకారమునకు లోపము.

ఇట్లు ఇతరశబ్దంబులకు వ్యుత్పత్తులు ఊహ్యంబులు.